

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Rahvusvaheliste suhete instituut

Rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool

Marko Bogoljubov

Vene-Gruusia sõja mõju Eesti kaitsepoliitikale

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Holger Mölder

Tallinn 2016

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Marko Bogoljubov

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 124160

Üliõpilase e-posti aadress: markobogoljubov@gmail.com ;

Juhendaja dotsent Holger Mölder:

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

SISUKORD	3
ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS	5
1. REALISM RAHVUSVAHELISTE SUHETE SÜSTEEMIS	7
1.1. Realism.....	7
1.2. Julgeolekudilemma	9
1.3. Jõudude tasakaal.....	10
1.4. Realism, Vene-Gruusia sõda ja Eesti kaitsepoliitika.....	12
2. VENE – GRUUSIA SÕDA 2008.....	14
2.1. Konflikti eelne olukord	14
2.2. Gruusia ja Venemaa kaitsekulutuste arengusuunad sõjaeelisel perioodil.....	16
2.3. Sõja käik.....	20
2.4. Sõja analüüs.....	24
3. VENE-GRUUSIA SÕJA JÄRGNE EESTI KAITSEPOLIITIKA ARENG	28
3.1. Kaitsekulutused ja selle jagunemine.....	28
3.2. Merejõud	31
3.3. Õhujõud ja õhutõrje	33
3.4. Maavägi.....	35
3.5. Järeldused.....	37
KOKKUVÕTE	42
KASUTATUD KIRJANDUS	44
SUMMARY	47
LISAD.....	49
Lisa 1: Vene-Gruusia sõja sõjategevuse kaart	49

ABSTRAKT

Käesoleva bakalaureusetöö pealkirjaks on „Vene-Gruusia sõja mõju Eesti kaitsepoliitika kujunemisele“. Töö eesmärgiks on avastada Vene-Gruusia sõja ja Eesti kaitsepoliitika kujunemise vahel seoseid ning selle põhjal anda hinnang kas julgeolekudilemma Venemaa ja Eesti vahel on intensiivne või mitte. Antud töö püstitab järgmised uurimisküsimused - Millised Gruusia sõjaga seostatavad kaitsepoliitilised arengud on Eestis toimunud? Milline oli Gruusia kui väikeriigi kogemus sõjalisest konfliktist? Töö hüpoteesiks on, et Vene – Gruusia sõda on mõjutanud Eesti kaitsepoliitikat.

Uurimisprobleemi lahendamiseks kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit, kus põhirõhk on asetatud Eesti riigikaitse arengukavadele, SIPRI ehk Stockholmi rahvusvahelise rahu uuringute instituudi andmetele ning raamatutele.

Töö on jaotatud kolmeks peatükiks: esimeses peatükis kirjeldab autor rahvusvaheliste suhete ühe peamise teooria realismi põhiseisukohti, mille mõistmine seletab sõjaliste jõudude jätkuva arendamise vajadust maailmas, kus maksab jätkuvalt jõud. Töö teine peatükk keskendub Vene-Gruusia sõjale ja sellele eelnenud perioodile. Töö kolmandas peatükis analüüsib autor Vene-Gruusia sõja mõju Eesti kaitsepoliitika kujunemisele sõja järgest perioodist tänaseni.

Analüüsitulemustest selgus, et kui Vene-Gruusia sõda üldse on otseselt mõjutanud Eesti kaitsepoliitika üldist arengut, siis on see seda mõjutanud vastavalt Vene-Gruusia sõja kogemusele. Kaitsekulutuste stabiilsus ning õhu- ja maaväe areng vastavad Gruusia kogemusele, kuid nõrgaks kohaks on jätkuvalt Eesti mereväe areng. Tulenevalt Venemaa mitmekordsest üleolekust ei saa Eestit paigutada kaitsva riigina eelispositsiooni, kuid tänu kaitsva iseloomuga kaitsepoliitilistele otsustele ei saa ka julgeolekudilemmat intensiivseks pidada. Samas ei ole agressioon välistatud.

Võtmesõnad: Vene-Gruusia sõda, Eesti kaitsepoliitika, julgeolekudilemma, realism, kaitsekulutused

SISSEJUHATUS

Eesti peamine tajutav sõjalise julgeoleku oht on vaikumisi endiselt ida suunal, mis tuleneb ajaloolistest poliitilistest pingetest ning ka tänastest kahe riigi vahele tekkinud probleemidest. Gruusia sõda 2008. aastal oli sündmus, mis puudutas oluliselt ka Eestit. Selle konflikti näitel oli võimalik hinnata NATO valmidust/soovi Venemaa ja väikeriigi vahelisse konflikti sekkuda. Kuna Gruusia ei kuulunud NATO-sse, siis ei lasunud lääneliitlastel ka otsest kohustust vastuolu lahutama minna – sellest aspektist ei pruugi Eestil rünnaku korral täielikku üksijäämist karta. Küll aga võib liitlaste tõrges või aeglane reageerimine viia vastupanuvõime vähenemiseni ning Eesti jaoks märkimisväärsete kadudeni, seda jõudude ebavõrdse vahekorra tõttu. Seega on põhjust oletada, et Eesti kaitsepoliitika ei jäänud Gruusia sõjas toimunust puutumata, ning sellel sõjal on teatav mõju ka Eesti, kui väikeriigi, kaitsepoliitilistele arengusuundadele ja otsustele.

Vene-Gruusia sõda näitas maailmale, et jõud on jätkuvalt riikidevahelistes suhetes olulisel kohal, mistõttu sõjaliste jõude arendamisest loobumine oleks enesetaplik otsus. Vältimaks tulevasi potentsiaalseid konflikte tuleb toimunud konfliktides teha järeldusi riigi kaitsepoliitika kujundamiseks. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on avastada Gruusia sõja ja Eesti kaitsepoliitika kujunemise vahel seoseid ning mõista selle tähendust kaitsepoliitiliste arengusuundade seadmisel ja otsuste tegemisel. Vene-Gruusia sõja puhul oli tegemist kahepoolse sõjalise konfliktiga Gruusia ja Venemaa vahel, mille uurimisel on võimalik piiritleda selget ajalist perioodi andmaks hinnang Vene-Gruusia sõja järgsele Eesti kaitsepoliitilistele otsustele üldises kontekstis toetudes Vene-Gruusia sõjas toimunule ja sellele eelnenud perioodile.

Bakalaureusetöö koostamisel kasutab autor kvalitatiivseid uurimismeetodeid, kus põhirõhk on asetatud Eesti riigikaitse arengukavadele, SIPRI ehk Stockholmi rahvusvahelise rahu uuringute instituudi andmetele ning raamatutele. Bakalaureusetöö jagunem kolmeks sisuliseks osaks.

Töö esimene osa keskendub ühele peamisele rahvusvaheliste suhete teooriale – realismile. Realism rahvusvaheliste suhete teorianana aitab mõista, et jõu kasutamine riikidevahelistes suhetes on jätkuvalt aktuaalne. Kaitsva realismi seisukohast on riigil ellujäämiseks ainsaks võimaluseks jõu suurendamine, mis võib viia riigi julgeolekudilemma

olukorda. Selles dilemmas tuleb aga eristada kaitsvat ja ründavat osapoolt, kus kaitsvas positsioonis olev riik peab potentsiaalse rünnaku vältimiseks tegema vastavaid kaitsepoliitilisi otsuseid, et luua eelis ründava osapoole ees.

Töö teine peatükk räägi Vene-Gruusia sõjast ja sellele eelnenud perioodist. Peatükis on keskendunud Venemaa ja Gruusia kaitsekulutustele sõja-eelsel perioodil, antud ülevaade Vene-Gruusia sõja käigust ning peatüki lõpus on analüüsitud Vene-Gruusia sõda loomaks pidepunktid Eesti kaitsepoliitiliste arengute analüüsimiseks.

Töö kolmas peatükk keskendub Vene-Gruusia sõja analüüsi tulemuste seostamisele Eesti kaitsepoliitika arenguga. Peatükk on omakorda jagatud viieks alateemaks, millest esimene keskendub Eesti riigikaitse rahastamisele. Rahastamine loob eeldused järgmiste alateemade ehk kolmes peamises sõjalises jõus (õhuvägi, maavägi, merevägi) toimunud kaitsepoliitiliste arengute analüüsimiseks ja nende otsuste ratsionaalseks hindamiseks.

Töö hüpoteesiks on, et Vene – Gruusia sõda on mõjutanud Eesti kaitsepoliitikat. Bakalaureusetöö püstitab kaks peamist uurimisküsimust: Milline oli Gruusia kui väikeriigi kogemus sõjalisest konfliktist? Millised Gruusia sõjaga seostatavad kaitsepoliitilised arengud on Eestis toimunud? Töö uurib milliseid sõjalisi jõude rakendati Vene-Gruusia sõjas ning mis tõi Gruusiale, kui kaitsvale osapoolele edu ning mis olid peamised puudujäägid. Gruusia kogemuse põhjal analüüsitakse Eestis toimunud kaitsepoliitilisi arenguid ning tehakse järeldused, kas Eesti kaitsepoliitika üldsuunad vastavad Gruusia kogemusele Vene-Gruusia sõjas eesmärgiga asetada Eesti, kui väikeriik kaitsva riigina eelispositsiooni ründava riigi ees.

1. REALISM RAHVUSVAHELISTE SUHETE SÜSTEEMIS

1.1. Realism

Rahvusvaheliste suhete süsteemis toimuvat aitavad tõlgendada teooriad. Need on teooriad, mis aitavad selgitada, kirjeldada ja ennustada rahvusvahelistes suhetes toimuvat. Lahkarvamused rahvusvaheliste suhete süsteemis tekivad enamasti tõlgenduses. Igat nähtust on võimalik tõlgendada erinevalt lähtuvalt teooriast ja selle põhimõtetest. Tänapäeva rahvusvaheliste suhete teoorias on realism koos liberalismi ja konstruktivismiga üks kolmest peamisest rahvusvaheliste suhete lähenemisviisist. Käesolevas uurimistöös lähtub autor probleemi lahti mõtestamisel kaitsva realismi põhimõtetest.

Realism on rahvusvaheliste suhte teooria, mis väärtustab riigi julgeolekut ning kuidas riigid saavutavad julgeoleku ja võimalused muud eesmärgid. Realism aitab seletada julgeolekustrateegiat, mille riik peaks valima ellujäämiseks. Riigil on ellujäämiseks valida konkureeriva või koostöö tee vahel. Konkureeriv lähenemisviis rõhub relvastuse ülesehitamisele, liitlaste otsingule ning sõjalise jõu kasutamisele. Koostööle suunatud lähenemisviis rõhub aga relvastuskontrollile, piirangutele ja sõjalise jõu mittekasutamisele. (Collins 2013, 14)

Üks peamiseid realismi seisukohti on, et rahvusvaheliste suhete süsteem on anarhiline. See tähendab, et rahvusvaheliste suhete süsteemis pole ühtegi rahvusvahelist kõrgemat võimu, mis suudaks jõustada lepinguid ning sõjalise jõu kasutamist vältida. Teiseks realismi üheks oluliseks osaks on võim. Realism näeb võimu kui rahvusvahelist keskkonda iseloomustavat tunnusjoont, millega riigid peavad silmitsi seisma. Võimu eesmärk on olemasolevate ressurssidega üles ehitada riigi sõjavägi. Võimsamad ja rikkamad riigid saavad endale lubada suuremaid ja tehnoloogilisel areenumaid sõjalisi jõude. Realismi teooria kohaselt on riigid rahvusvaheliste suhete süsteemis peamised toimijad. Riigid teevad otsuseid eesmärkide saavutamiseks, mis on kooskõlas riigi huvide, piirangute ning teiste riikide eesmärkide, huvide ja motiividega. Otsuste tegemisel on riigid strateegilised, võttes arvesse teiste riikide võimalikku reageeringut nende poliitikale. Riigid hindavad üksteist jõu, võimu ja võimaluste

järgi, mitte režiimi, ideoloogia või juhtimisstiili järgi. Riigid tegutsevad rahvusvahelises süsteemis, mida iseloomustab konkurents ja sõda ning kus rahvusvaheliste organisatsioonide roll on väike. (Collins 2013, 14-15)

Realismi seisukohad kerkisid jõuliselt esile peale Esimest maailmasõda vastuseks idealismile, mille põhimõte oli üles ehitada rahu, vältimaks sõda. Sõja vältimiseks pidasid idealistid oluliseks rahvusvaheliste organisatsioonide ja õigussüsteemi toimimist. Idealismi tulem kahe maailmasõja vahelisel perioodil oli 1920. aastal asutatud Rahvasteliit ja 1928. aastal sõlmitud Kellogg-Briandi pakt, mis mõistis hukka sõjapidamise üksteise vastu. Sellele vaatamata ei suudetud ära hoida Teist maailmasõda ning see fakt õigustas järjekordselt realismi seisukohti rahvusvaheliste suhete süsteemis. Vastukaaluks klassikalise realismi seisukohtadele kerkisid peale Teist maailmasõda esile autorid, kes soovisid protestina luua rahvusvahelistes suhetes uut ja teaduslikumat lähenemist. Selle tulemusena kerkis 1980ndatel esile uus realismi koolkonna lähenemine – neorealism. (Korab-Karpowicz 2013)

Neorealism (struktuurne realism) on rahvusvaheliste suhete teooria, mis on loodud Kenneth Waltzi poolt. Kenneth Waltzi poolt esitatud neorealism keerukam edasiarendus neorealismi eelkäijast ehk klassikalisest realismist. Sarnaselt klassikalisele realismile on võimu küsimus on olulisel kohal ka neorealismis. Tulenevalt klassikalisest realismist on sõda ka neorealistide jaoks tavaline nähtus. Suveräänsed riigid toimivad endiselt anarhias. Riikidevahelises anarhias on vaebruarvestuse või tähelepanematus tulemuseks konflikt (Waltz 2008, 60). Neorealism jagab realismi käsitluse rahvusvahelistes suhetes kaheks: ründav ja kaitsev realism.

- 1) Ründava realismi kuulsaimaks autoriks on John Mearsheimer. Ründava realismi peamiseks argumendiks on, et riigid soovivad oma jõudu lõputult suurendada. Jõu lõputu suurendamine on ainus viis ellujäämiseks. Riikide võimekuse määrab riigi poolt kontrollitavate materiaalsete ressursside hulk.
- 2) Kaitstva realismi kuulsaimaks esindajaks võib pidada Kenneth N. Waltzi. Kaitsev realism peab oluliseks ellujäämist. Riikidel ei ole mõistlik maksimeerida oma võimu maailmas, sest süsteem karistab neid liigse võimu haaramise eest. Kui üks riik on muutumas liiga võimsaks, siis tasakaalustamiseks olukorda, hakkavad ka teised riigid oma sõjalist võimekust suurendama. Taolist olukorda nimetatakse julgeolekudilemmaks, mis on kaitstva realismi üks peamised seisukohti. (Collins 2013, 20)

1.2. Julgeolekudilemma

Julgeolekudilemma termin ilmus esimest korda John Herzi artiklis „Idealist Internationalism and the Security Dilemma“ 1950. aastal. Herz alustas julgeolekudilemma kontseptsiooni kallal tööd juba 1930. aastal ning peale 1950. aastal ilmunud artiklit avaldas ta 1951. aastal raamatu „Political Realism and Political Idealism“ (Kivinurm 2015). Herzi argumendid formuleeris hirm, sest inimestel on võime tekitada valu ja surma üksteisele, mis omakorda lõi vastastikuse usaldamatuse ja dilemma „tapa või sure“. Julgeolekudilemma peamiseks põhjuseks on anarhistlik ühiskond ning indiviidid või grupid, kes sellises olukorras elavad on tavaliselt mures oma turvalisuse pärast kartes rünnakut, domineerimist või hävitamist teiste indiviidide või gruppide poolt. Sellest tingituna püüavad võimaliku rünnaku alla sattuvad indiviidid või grupid omandada üha enam võimu, et pääseda teiste mõjuvõimu alla sattumist. See omakorda muudab jällegi vastaspoole ebakindlaks ning hakatakse valmistuma halvimaks. Tekib lumepalliefekt ehk olukord, kus osapooled hakkavad võidu oma julgeolekut ja võimu suurendama vältimaks vastaspoole mõjuvõimu ja rünnakute alla sattumist. Herzi julgeolekudilemma kontseptsiooni kohaselt ei ole riikide võimalik sellest ringist välja tulla. (Booth ja Wheeler 2008, 21)

Samaaegselt John Herziga töötas samasugust kontseptsiooni välja Herbert Butterfield, kes erinevalt John Herzist nimetas julgeolekudilemmat taandumatuks dilemmaks. Butterfieldi teooria kohaselt võib kahe osapoole vaheline mitteusaldamine tekkida ka siis, kui kummalgi ei ole halbu motiive ja kavatsusi üksteise suhtes (Ibid., 27). Butterfieldi teooria kohaselt käituvad riigid strateegiliselt vaenulikul viisil sellepärast, et nad kardavad mitte sellepärast, et nad on agressiivsed või halbade kavatsustega. Tulenevalt Herzi ja Butterfieldi julgeolekudilemma käsitlest defineerivad K. Booth ja N.J. Wheeler julgeolekudilemmat kui kahetasandilist strateegilist olukorda riikidevahelistes suhetes, mille esimeseks astmeks on tõlgendusdilemma ning teiseks vastusedilemma. Esimeses astmes ehk tõlgendusdilemmas seisavad otsuselangetajad silmitsi turvalisust mõjutavate küsimustega, kus tuleb tõlgendada teise riigi või osapoole motiive ja kavatsusi sõjalise agressiooni korraldamiseks. Lisaks tuleb riigijuhtidel hinnata, kas vastaspoole sõjaline areng seotud kaitsvate või ründavate eesmärkidega. Vastusedilemma ehk julgeolekudilemma teine aste algab siis kui esimene aste ehk tõlgendusdilemma on lahenenud. Riigijuhtidel ja teistel otsustajatel tuleb otsustada, kuidas

reageerida tekkinud olukorrale. Kui otsustatakse vastata sõjalise vastasseisu teel, siis see võib tekitada vastastikust vaenu. (Ibid., 4-5)

1.3. Jõudude tasakaal

Riikidevahelistes sõjalistes konfliktides on eristatavad ründav ja kaitsev osapool. Ründava osapoole huvi on muuta kaitsva riigi status quo`t ning kaitsva riigi huvi on seda kaitsta ja säilitada. Kui ründaval osapoolel on selge eelis, siis selle all mõeldakse, et teise riigi ründamine ja territooriumi vallutamine on kergem kui enda oma kaitsmine. Kui aga kaitsval riigil on eelis ründava osapoole ees, siis see tähendab, et territooriumit on lihtsam ja tulusam hoida ja kaitsta kui ise rünnata ja edasi liikuda. Tulenevalt julgeolekudilemma teooriast on ainus viis julgeoleku tagamiseks sõjalise võimekuse pidev arendamine ja jõudude suurendamine tagamaks riigi status quo. Agressiivsete riikide puhul kaasneb jõu suurenemisega ka ekspansioon ehk riigipiiride laiendamine. Kaitsvad riigid seevastu peavad otsima liitlasi ning oma sõjalisi jõude arendama nii, et potentsiaalne aggressor loobuks ekspansioonist. Sõjad puhkevad tihti ja on lühiajalised, mistõttu peab riikidel olema motivatsiooni relvastuse astet kõrgel hoida ning võimekus võimalikult kiiresti reageerida teiste riikide sõjalise võimekuse arengule. Riigid ei saa lootma jääda tõenditele, mis kinnitavad potentsiaalse vastase relvastumist ega ka oma majanduslikule võimusele, sest sõjad on oma loomult kiired ning võivad läbi saada ennem kui sellele jõutakse reageerida. Juhul kui kaitsev riik on sõjalises konfliktis domineeriv võib see välja viia patiseisuni, kus sõda on võimalik võita ainult väga kõrge hinnaga. (Jervis 1978, 187) Väiksemad ja nõrgemad riigid võivad oma kaitset välja arendades võita endast suuremaid riike viies agressori jaoks sõja kulutused ja kaotused võimalikult kõrgele nii, et potentsiaalne agressor kas loobub kavandatud rünnakust või peatab käimasoleva rünnaku.

Julgeolekudilemma intensiivsuse kirjeldamiseks jõudude tasakaalu teoorias on Robert Jervis loonud neli stsenaariumi (Ibid., 211-214):

	Ründaval riigi on eelis	Kaitsval riigil on eelis
Ründava riigi käitumine ei ole eristatav kaitsva riigi käitumisest	1) Topelt ohtlik	2) Julgeolekudilemma
Ründava riigi käitumine on eristatav kaitsva riigi käitumisest	3) Julgeolekudilemmat ei eksisteeri kuid agressioon on võimalik. Kaitsvad riigid võivad järgida agressorist erinevat poliitikat. Kaitsvat poolt on hoiatatud.	4) Topelt stabiilne

Joonis 1. Robert Jervise neli julgeoleku astet

Allikas: Autori koostatud Robert Jervise artikli „Cooperation Under the Security Dilemma“ näitel

- 1) Esimene stsenaarium on nendest neljast kõige hullem. Julgeoleku tagamine ilma teisi ähvardamata on võimatu. Ründav ja kaitsev pool käituvad samamoodi omandades samasuguseid relvi. Taoline võidurelvastumine muudab keskkonna ebastabiilseks ja topelt ohtlikuks ning sõja puhkemine on tõenäoline. Antud stsenaariumi kohaselt on ründaval poolel selge eelis ja esimesena löögi andmine võtmetähtsusega.
- 2) Ründava ja kaitsva osapoole käitumised ei ole eristatavad, kuid kaitsval poolel on eelis – julgeolekudilemma ja võidurelvastumine ei ole nii intensiivne kui esimesel juhul. Riik suurendab oma julgeolekut ilma teiste riikide julgeolekut ohtu seadmata.
- 3) Ründava ja kaitsva riigi käitumised on eristatavad, kuid ründaval riigil on eelis – julgeolekudilemma ei ole intensiivne, kuigi julgeolekuküsimused on aktuaalsed. Keskkond on turvaline, kuid tulenevalt ründava osapoole eelisest ei ole hilisem agressioon välistatud.
- 4) Ründava ja kaitsva poole käitumised on üksteisest selgelt eristatavad ning kaitsval poolel on selge eelis – julgeolekudilemma on kas vähe või pole üldse intensiivne.

Keskkond on topelt ohutu ning sõja tõenäosus on väike, mistõttu saab kaitsev riik osa oma kaitsekulutustes ja teistest ressurssidest suunata mujale.

1.4. Realism, Vene-Gruusia sõda ja Eesti kaitsepoliitika

Autor valis antud teoreetilise käsitluse tuginedes eelkõige rahvusvahelistes suhetes toimuvale ning sellest tulenevalt vajadusele sõjaliste jõudude jätkuvale arendamisele. Vene – Gruusia sõda 2008. aastal näitas, et rahvusvaheliste suhete süsteem on jätkuvalt anarhiline. Riikidevahelistes suhetes maksab jõud ning huvide pörkumine viib jõu kasutamiseni. Suurriigid otsivad jätkuvalt võimalust oma riigipiiride laiendamiseks. Samuti pidas Vene-Gruusia sõja puhul paika realismi üks põhiseisukohti, et rahvusvahelised institutsioonid ei suuda konflikte ära hoida ja veelgi enam neisse sekkuda. Seega ei saa ka Eesti kaitsejõudusid üles ehitada viisil, kus toetatakse täies mahus NATO abile.

Julgeolekudilemma Venemaa ja Gruusia vahel hakkas intensiivistuma 21. sajandi algul kui Venemaal tuli võimule ekspansionistlike ideede ja kavatsustega Vladimir Putin ning Gruusias läänemeelne ning Venemaa mõjuvõimu alt vabaneda sooviv Mihhail Saakašvili. Mõlemad riigid hakkasid jõudsalt oma kaitsekulutusi suurendama. Sõja esilekutsumiseks tegi Venemaa esimese sammu mõistes, et Gruusia kiire kaitsekulutuste kasv muudaks sõjapidamise Abhaasia ja Lõuna-Osseetia territooriumite pärast hiljem kulukaks ning võimalusel ka ebaõnnestunuks. Julgeolekudilemma kahetasandilises süsteemis peab väikeriik esmalt tõlgendama suurriigi käitumist ning selle põhjal vastama sellele nii, et julgeolekukeskkond soosiks kaitstvat poolt. Käesoleva bakalaureusetöö Vene-Gruusia sõda puudutava alateema eesmärk on näidata, et Gruusia ei olnud konfliktiks Venemaaga valmis ning ei suutnud oma kaitsejõudusid arendada piisavalt kiiresti vajaliku tasemeni, et vältida konflikti. Gruusia hiline ja järsk panus riigikaitse arengusse muutis julgeolekukeskkonna nende kahe riigi vahel topelt ohtlikuks. Nii Gruusia kui ka Venemaa saab antud kontekstis paigutada esimesse lahtrisse, sest mõlemad riigid tundsid selget ohtu üksteise sõjalise võimekuse kiires paranemises enne 2008. aastat.

Robert Jervise poolt loodud jõudude tasakaalu käsitluses oleks iga väiksema või nõrgema riigi soov kuuluda Jervise neljandasse julgeoleku astmesse, kus julgeolekukeskkond on

stabiilne ja tõenäosus sattuda mõne suurema või agressiivsema riigi rünnaku ohvriks minimaalne. Riik ründab teist riiki juhul kui tal on selge eelis kaitsva riigi ees ehk joonise 1. kohaselt esimene ja kolmas kast, kus ründaval riigil on eelis ning julgeolekudilemma on pigem intensiivne (Jervis 1978). Agressiivne ja jõuline käitumine suurriikide poolt jätab väikeriikidele oma *status quo* kaitsmiseks ühe võimalusena kaasa minna julgeolekudilemmaga. Vene-Gruusia sõda peaks olema väikeriikidele heaks näiteks, mis suunas tuleb riigikaitset arendada, et saavutada potentsiaalses konfliktis suurriigiga kaitseseisundis olles eelis. Boothi ja Wheeleri poolt välja pakutud kahetasandilises julgeolekudilemma süsteemis on Eesti jaoks esimene aste ehk tõlgendusdilemma Vene-Gruusia näitel selge – Venemaa suurendab oma sõjalist võimekust ekspansionistlikke ambitsioonide tõttu (Booth ja Wheeler 2008). Vastusedilemma valib Eesti oma kaitsepoliitikat arendades aga ise. Siinkohal tuleks vastavalt Robert Jervise teooriale vastusedilemmat planeerida lähtuvalt kaitsvale väikeriigile jõukohaselt nii, et kaitsval riigil ehk Eestil tekiks teatud eelis ründava riigi ees. Tulenevalt Jervise teooriast on igal väikeriigil, kes tunnetab sõjalist ohtu mõne teise riigi poolt, vaja teha vastavaid kaitsepoliitilisi otsuseid selleks, et luua olukord, kus kaitsval riigil on selge eelis ründava riigi ees (Jervis 1978). Antud teoreetiline käsitus loob uurimistööle kindla raamistiku ja selgitab, miks väikeriikidel on jätkuvalt vaja panustada riigikaitse.

2. VENE – GRUUSIA SÕDA 2008

2.1. Konflikti eelne olukord

Vene-Gruusia suhete ajalugu aitab selgitada, mis viis 2008. aasta augustis need kaks riiki relvakonfliktini. Abhaasia ja Lõuna-Osseetia kuuluvusküsimus on läbi ajaloo olnud Venemaa ja Gruusia suhetes üks peamiseid tüliallikaid. 1917. aastani kuulus Abhaasia autonoomne vürstiriik ametlikult Vene Impeeriumi koosseisu ning Lõuna-Osseetia Gruusiale. Abhaasia kuulumine Gruusiale ei meeldinud, mille tulemusena korraldati 1918. aastal Gruusia poolt sõjaretk Abhaasiasse, mis Vene vägede poolt tagasi löödi. 1920. aastal surusid Gruusia relvajõud veriselt maha Lõuna-Osseetia iseseisvustootluse. Tänapäevasel kujul eksisteerivale Gruusiale pani aluse Jossif Stalin, kes Vene kodusõja käigus esmalt vallutas Armeenia ja Aserbaidžaaani ning 1921. aasta veebruaris sidus Venemaa endaga abhaaside ja osseetide abiga ka Gruusia ning moodustas seal Gruusia Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi. Koheselt peale Gruusia vallutamist muudeti Osseetia autonoomseks oblastiks ning 1931. aastal Abhaasia Gruusia koosseisu kuuluvaks autonoomseks vabariigiks. (Laaneots 2014, 11)

Iseseisvumise mõtted hakkasid Gruusias ja teistes Nõukogude Liidu liiduvabariikides reaalsemaks muutuma 1980. aastate teisel poolel, kui oli näha Nõukogude Liidu märkimisväärset nõrgenemist. 1988. aastal leidsid aset mitmed nõukogude vastased meelevaldused Gruusia pealinnas Tbilisis. Meelevalduste tulemusena sai Gruusia taasiseseisvumine teoks 9. aprillil 1991. Sama aasta detsembris lagunes ka Nõukogude Liit.

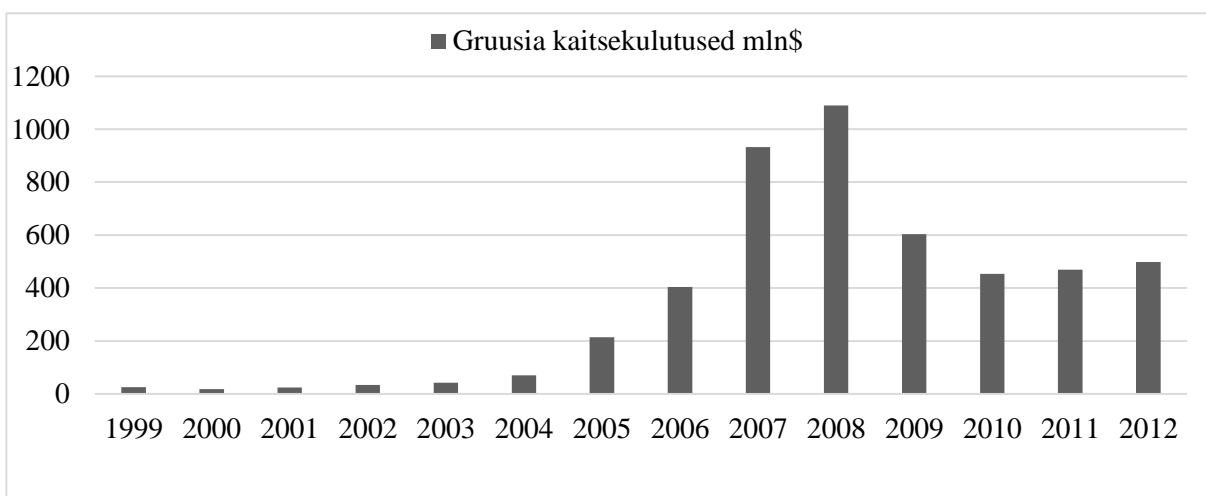
Abhaasia ja Osseetia kuuluvuse küsimuses oli Venemaa pikalt ära kasutanud Gruusia võimude üleolevat suhtumist vähemusrahvustesse, toetades separatistlikke liikumisi ning rahvaid üksteise vastu konflikti ajades. Alates 1989. aastast algasid Lõuna-Osseetias kokkupõrked grusiinide ja osseetide vahel, kelle soov oli liituda Venemaa koosseisu kuuluva Põhja-Osseetiaga. Gruusia tühistas Lõuna-Osseetia autonoomse staatuse peale Osseetia parlamendi teadet eraldumisest Gruusiast. Värske riigipea Zviad Gamsahurdia võttis Abhaasia ja Lõuna-Osseetia küsimuses äärmiselt jäiga hoiaku. Järgnes kodusõda kuhu sekkusid ka Venemaa relvajõud. Selle tulemusena taastati Osseetia autonoomia. 1990. aastal kuulutas end

iseseisvaks Abhaasia. 1992. aastal viis Gruusia oma väed Abhaasiasse, kuid sai seal lüüa. Gruusia valitsus oli sunnitud nõustuma Abhaasia iseseisvumisega ning sõlmima relvarahu kokkuleppe. Venemaa täitis selles leppes kõigest vahendaja rolli. Sellest ajast saati omas Gruusia teatud kontrolli nende kahe separatistliku ala üle ning seda peamiselt tänu suurtele grusiinide kogukondadele Lõuna-Osseetias ja Abhaasias. (Ibid., 12-13)

1992. aastal kukutas sõjanõukogu president Zviad Gamsahurdia ning kutsus uut valitsust moodustama endise Nõukogude Liidu välisministri Eduard Ševardnadze. (Asmus 2010, 77) Olukord oli rahulik kuni 2003. aastani, mil kukutati Rooside revolutsiooniga Ševardnadze võimult. Uueks riigipeaks valiti 2004. aastal Rooside revolutsiooni juht Mihhail Saakašvili. Saakašvili võimuletulekuga hoiti Gruusias läänelikku suunda ning mis kõige olulisem, sooviti saada võimalikult sõltumatuks Venemaast. Võeti eesmärgiks liituda Euroopa Liidu ja NATO-ga, mis oleks kindlasti taganud tulevases sõjas lääneriikide toetuse, kui see protsess oleks vaid kiiremini toimunud. Saakašvili ei olnud muidugi Venemaale meelepärane president ning Venemaa tegi kõike, et ta kõrvaldada. Venemaa otsis võimalusi meelitada Gruusia konflikti. Parimaks võimaluseks oli toetada ja relvastada Abhaasia ja Lõuna-Osseetia separatiste. Kui Mihheil Saakašvili 2008. aasta alguses uuesti presidendiks valiti olid Venemaa lootused Saakašvilist grusiinide endi abil vabaneda läbi kukkunud. Venemaal jäi üle vaid sõjaline sekkumine.

2.2. Gruusia ja Venemaa kaitsekulutuste arengusuunad sõjaeelisel perioodil

Eri riikide kaitsekulutuste üldine areng teatud kindla perioodi jooksul peegeldab hästi riikide kaitsepoliitika suundi. Kaitseelarve tõusud ja langused graafikul hõlbustavad eelarve uurimist ning aitavad tõlgendada riigi kaitsepoliitilisi arengusuundi, sõjalist võimekust ja selle paranemist või halvenemist teatud perioodi vältel.

Joonis 2. Gruusia kaitsekulutused 1999-2012 mln\$

Allikas: Autori koostatud SIPRI ehk Stockholmi rahvusvahelise rahu uuringute instituudi andmete põhjal

Gruusia kaitsekulutuste seis enne konflikti algust Venemaaga ei olnud üldsegi halb, küündides 2007. aastaks ligi 10% sisemajanduse koguproduktist ehk vastavalt Joonisele 2 932 miljoni USA dollarini. Niivõrd kõrge kaitsekulutuste osakaal oleks aga reaalseid tulemusi kaitsejõudude ülesehitamisel näidanud alles mitmeid aastaid hiljem. 2005. aasta kolmekordset tõusu võrreldes 2004. aasta seisuga aitab põhjendada korrumpeerunud venemeelse presidendi Eduard Ševarnadze võimult kukutamine ja tema asendamine läänemeelse Mihheil Saakašviliga. (Laar 2014, 21) Enne Saakašvili võimuletulekut olid Gruusia kaitsekulutused minimaalselt ning seda sellepärast, et president Eduard Ševarnadze tegi tihedat koostööd Venemaaga.

Selleks, et 2008. aastaks oleks Gruusial olnud arvestatav sõjaline jõud oleks kaitsekulutuste jõuline kasv pidanud algama juba Ševarnadze aegadel. Kaitsekulutuste järsk tõus vahetult enne 2008. aasta sõda ei suutnud sõda ära hoida ja tulenevalt sellest oli julgeolekukeskkond juba mitmeid aastaid enne sõda Robert Jervise teooria järgi topelt ohtlik,

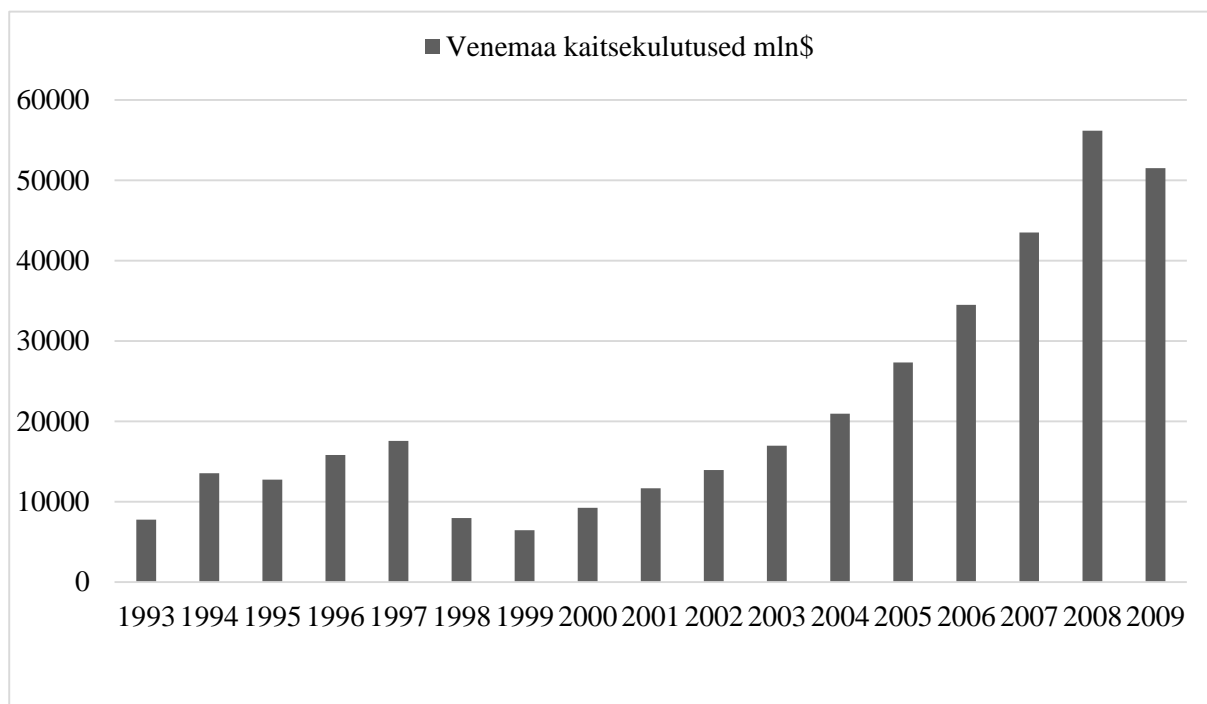
sest Venemaa võis taolist liiga kiiret ja jõulist kaitsekulutuste kasvu võtta ohuna. Pikema perioodi puhul stabiilselt kaitsekulutusi kasvatades ei oleks olnud võimalik tõlgendada seda kui ähvardust. Gruusia järsk sõjaliste kulutuste tõus viitab armee kehvale seisukorrale, kindlale soovile liituda NATO-ga ning hirmule millegi või kellegi ees.

Olukord Gruusia relvajõududes enne Saakašvili võimuletulekut oli kaootiline. Esimesed sammud sõjaväe valmisoleku ja tõhususe parandamiseks võeti ette 2000. aastal kui sõjaväelaste arvu kahandama. Ligikaudu nelja aasta jooksul 2004. aastaks kahandati sõjaväelaste arvu Gruusias 38 000-delt 20 000-ni. On ilmselge, et 2000. aastal ligi 40 000 pealine armee on ebaefektiivne olukorras, kus riigi kaitsekulutused moodustavad kõigest 0,7% riigi SKP-st. 2002. aastal tuli Gruusiale appi USA, kes käivitas Gruusias 64 miljoni dollarilise treeningprogrammi ligi 4000 Gruusia sõjaväelase treenimiseks ning kolme pataljoni ja ühe motoriseeritud kompanii moodustamiseks vastavalt NATO standarditele. Programmi lõppedes annetas USA Gruusiale veoautosid ning 10 helikopterit. Lisaks sai Gruusia Türgilt 2 helikopterit, Ukrainalt treeninglennukeid ning ühe sõjalaeva. 2004. aastal kutsuti kokku ligi 20 000 reservväelast, kellest peale mõnenädalast õppekogunemist moodustati omakorda kolm reservväelaste pataljoni eesmärgiga olla valmis mobilisatsiooniks. Saakašvili üheks peamiseks eesmärgiks oli reservväe ülesehitamine, mille tulemusena võeti 2006. aasta detsembris vastu otsus reservväelaste õppekogunemiste kohta, mille järgselt pidid kõik 17-40 aastased Gruusia mehed läbima iga 2 aasta tagant 18 päevase treeningtsükli. (Fuller ja Giragosian 2007) Kaitsekulutuste kasvuga hakati 2004. aastast soetama ka raskerelvastust. Peamisteks soetatud elementideks oli soomukid, helikopterid, iseliikuvad suurtükid ning tankid.

Saakašvili juhtimisel restruktureeriti Gruusia armee täielikult. Armee tuumiku moodustas väike ja professionaalne elukutseline armee, millele lisaks ehitati üles reservarmee. Esimeseks jaanuariks 2007 koosnes Gruusia armee järgmistest komponentidest: neli jalaväebrigaadi, üks suurtükiväebrigaad, seitse iseseisvat pataljoni (kombineeritud tankipataljon, kaks kombineeritud kerg-jalaväepataljoni, üks pioneeri-, meditsiini-, side- ja luurepataljon) ja üks õhutõrjepataljon koguarvuga 17 000 sõdurit. 2008. aasta juuliks tõsis sõjaväelaste arv 38 000-ni ehk Saakašvili eelse aja suuruseni. 2008. aasta sõjaeelseks perioodiks suutis Gruusia armee 2007. aasta seisule juurde lisada ühe jalaväebrigaadi, logistikapataljoni ning muuta pioneeripataljoni brigaadiks. Maavägede peamise relvaarsenali moodustasid ligikaudu 200 lahingutanki, jalaväe lahingumasinaid, suurtükid, õhutõrje raketisüsteemid, miinupildujad ning suurekaliibrilised tankitõrjekahurid. Gruusia mereväkke kuulus ligi 1000

mereväelast, kelle kasutuses oli 2 raketilaeva, 8 patrullalust, 4 dessantalust ja 6 väiksemat alust erinevateks operatsioonideks. Õhuväe koosseisu kuulus 25 Su-25 hävitajat, 40 erineva otstarbega helikopterit ning hulganisti treeninglennukeid. (Tseluiko 2010, 17)

Gruusia erakordselt kiire ja järsk kaitsekulutuste tõus võis tingitud olla Venemaa, kui ühe peamise potentsiaalse vastase, sõjajõudude eelarve ühtlane ja järjepidev tõus 1999. aastast.

Joonis 3. Venemaa kaitsekulutused 1993-2009 mln\$

Allikas: Autori koostatud SIPRI ehk Stockholmi rahvusvahelise rahu uuringute instituudi andmete põhjal

Selleks, et analüüsida Venemaa kaitsekulutuste trende vahetult enne sõda Gruusiaga on paremaks ülevaateks andmed tabelis esitatud miljonites dollarites. Peale Nõukogude Liidu lagunemist 1991. aastal on Venemaa armee kulutused olnud väiksed, mis omakorda kirjeldas ka kogu armee hetkeseisu nendel aastatel. Armee ja kaitsekulutuste suurusel on otsene seos ka kogu riigi majanduse käekäiguga. Venemaa majanduse olukord peale Nõukogude Liidu lagunemist ei olnud kiita ning sellel oli arvestatav mõju ka sõjaväele. Kaitsekulutuste järkjärgulist kasvu alates 2000. aastast saab põhjendada president Vladimir Putini võimuletulekuga 2000. aastal. Putini ja tema meeskonna üheks peamiseks eesmärgiks võimule saades oli Venemaa poliitilise, majandusliku ja sõjalise kontrolli taastamine postnõukogude ruumi üle. (Laaneots 2014, 17)

Alates Putini võimuletulekust on Venemaa kaitsekulutused tõusnud aasta aastalt väga stabiilselt saavutades 2008. aasta sõjaks Gruusiaga oma haripunkti. Erinevalt Putini valitsemisajast oli Boriss Jeltsini ajal kaitsekulutuste summa aasta aastalt vägagi ebastabiilne, mida võib seostada konkreetsete välispoliitiliste eesmärkide puudulikusega. Venemaa kaitsekulutuste stabiilse kasvu ja Putini eesmärgiga taastada sõjaline kontroll postnõukogude ruumi üle seoses ei saa välistada varianti, et sõda Gruusiaga oli Putinil plaanis juba tema võimuletuleku hetkest. Venemaa ja Gruusia sõjaliste kulutuste tõus alates 2000. aastast viitab julgeolekudilemmale. Venemaa omalpoolt Gruusia sõja kontekstis valmistus ette Gruusia ründamiseks, et mitte Gruusiat oma mõjsfääri alt minema lasta. Gruusia seevastu nägi Venemaa sõjalise võimekuse kasvu ning hakkas ka enda sõjalisi jõude üles ehitama eeldades võimalikku agressiooni Venemaa poolt olukorras, kus Gruusia tegi tihedamat koostööd lääneriikidega, mitte Venemaaga.

Putin taastas võimuletulekuga julgeolekujõududes range korra, mis allus vankumatult keskvalitsusele. Putin sai enda juhtida armeed, mille relvastus oli pärit Nõukogude perioodist ning seega vanenenud. Selle tulemusena oli Putini üks peamisi eesmärke Venemaa relvajõudude moderniseerimine. Jeltsini aegne armee oli suur, mistõttu 2004. aastal kärbiti sõjaväelaste arvu 100 000 võrra. Samuti vähendati ajateenistuse perioodi kahelt aastalt ühele, et hoida kokku ajateenijate pealt ja investeerida see summa professionaalse armee arengusse. Prioriteet ei olnud enam Külma sõja aegse tuumarelvade poliitika jätkamine vaid panustamine konventsionaalsetesse kõrgtehnoloogilistesse relvasüsteemidesse. 2003. aasta oktoobris andis Venemaa kaitseminister Sergei Ivanov välja dokumendi, kus oli välja toodud Venemaa relvajõudude prioriteetsed suunad, mis tuginesid 1970 – 2003 aastate vahelisel perioodil peetud sõdade õppetundidele (Haas 2011, 11-14):

- 1) Tänapäeva konfliktid on asümmeetrilised ning lõpevad riigisüsteemi täieliku hävitamisega
- 2) Initsiatiivikamal osapoolel on sõjas eelis
- 3) Info- ja kübersõja mõju konfliktile on suur
- 4) Õhu- ja erivägede kastus ning osatähtsus on suurenenud
- 5) Massiline tankide ja jalaväe kasutamine on asendunud õhureidide ja täpse kaudtule kasutamisega, kuigi konventsionaalsete jõudude kasutamine on jätkuvalt oluline peale konflikti algfaasi

- 6) Õhujõudude domineeriv kasutamine moodses sõjapidamises nõuab täpseid ja kvaliteetseid õhutorje relvasüsteeme
- 7) Peamisteks sihtmärkideks pole enam sõjalised jõud vaid ka poliitilised ja sõjalised juhtimiskeskused, infrastruktuur ning tsiviilelanikkond
- 8) Koostöö maaväe üksuste ja õhujõudude vahel on muutunud oluliseks

Ülal Venemaa kaitseministri poolt välja toodud moodsa sõjapidamise põhiteeside kasutus leidis kinnitust ka 2008. aasta Gruusia sõjas.

2.3. Sõja käik

Venemaa ja Gruusia vahelise sõja puhkemise kaks peamist põhjust oli Abhaasia ja Lõuna-Osseetia kuuluvuse küsimus ning NATO jõuline laienemine ehk NATO tippkohtumine Bukarestis 2008. aasta 4. aprillil. Bukaresti tippkohtumisel oli arutluse all NATO laienemine ida suunal, kus arutati liikmesuse tegevuskava andmist Gruusiale ja Ukrainale. (North Atlantic Treaty Organization 2008) Teades Venemaa käitumist olukorras, kus NATO laieneb aladele, mida Venemaa peab oma mõjusfääri kuuluvaks, siis oli karta ka mingisugust negatiivset reaktsiooni Venemaa poolt. Nagu teada, ei võeta NATO-sse riike, kellel on probleeme territoriaalse terviklikkusega ja neid Gruusial oli – Abhaasia ja Lõuna-Osseetia. Venemaa sai üsna selgelt vihjest aru. Tõenäoliselt langetati just peale seda kohtumist otsus Gruusiat rünnata. Venemaa ainus mure oli välja mõelda, kuidas sõda esile kutsuda nii, et maailmale jääks mulje nagu oleks Gruusia sõda alustanud ning Venemaa rahu tagamiseks sellesse sekkunud. Ettevalmistused sõjaks algasid aga aastaid enne 2008. aasta sõda.

Tõsisemad ettevalmistused sõjaks algasid 2004. aastal kui Moskva suurendas oluliselt rahalist toetust Abhaasia ja Lõuna-Osseetia separatistlikele regioonidele, millest suurema osa moodustasid sõjalised kulutused. 2005. aastal teatas Venemaa Gruusiale, et kavatseb 2008. aasta lõpuks kõik oma väed Gruusiast välja viia. Leping selleks sõlmiti ilma suuremate debattideta ning keegi ei osanud ette näha, et vägede väljaviimise tähtaeg viitab ligikaudsele Vene sõjalisele interventsioonile. Samaaegselt jätkusid Venemaa relvatarned Abhaasiasse ja

Lõuna-Osseetiasse. 2006. aastal tühistas Vene Julgeolekunõukogu oma toetuse Gruusia-Abhaasia konflikti rahumeelsele lahendamisele ning sama aasta märtsis teatas Venemaa peaministri abi, et otsus Lõuna- ja Põhja-Osseetia ühendamise kohta on sisuliselt langetatud. 2006. aasta veebruaris korraldas Venemaa Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna 58. armee, mis moodustas hilisemas sõjas Vene relvajõudude tuumiku, õppused, kus harjutati läbi abi osutamist Vene rahuvalvepataljonile Lõuna-Osseetias. Lisaks alustati kolmanda sõjaväebaasi ehitust Lõuna-Osseetia territooriumile Džavast kaks kilomeetrit põhapoole Elbakitisse. 2006-2008. aastal korraldati igaaastaselt Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonnas ulatuslikke õppuseid „Kavkaz“, millest võttis osa 58. armee, 4. õhujõudude ja õhukaitse üksused ning Pihkva 76. ja Novorossiiski 7. dessantründediviis. Lõuna-Osseetia ja Abhaasia kodanikele hakati massiliselt väljastama Venemaa passe ning selle tulemusena algas massiline emigreerumine. Lisaks rakendati Gruusiale mitmeid majandussanktsioone ning 2007. aastal alustasid Vene lahingukopterid rünnakuid Gruusia administratiivhoonete ja politseinikke vastu Abhaasias ja Lõuna-Osseetias. Peale NATO tippkohtumist Bukarestis 2008. aprillis teatas Vene välisminister Lavrov, et Venemaa teeb kõik võimaliku vältimaks Gruusia ja Ukraina ühinemist NATO-ga. Sellest hetkest saati algasid Vene relvajõudude avalikud rünnakud Gruusia sõjaväelaste vastu. 2008. aasta jooksul korraldas Venemaa hulgaliselt sõjaväeõppuseid, mis olid suunatud Gruusia vastu. Kiirkorras remonditi Venemaa poolt infrastruktuure Abhaasias ja Lõuna-Osseetias. Kõik need ettevalmistused lõppesid sõjaga 2008. aasta augustis. (Laaneots 2014, 21-28)

Vene soomus- ja tankikolonn sisenes Roki tunneli kaudu Lõuna-Osseetiasse 7. augustil. Lisades on Vene-Gruusia sõja sõjakäigu kaart, mis aitab luua sõjast visuaalset ülevaadet kaardil. Hinnanguliselt koosnesid kogu Lõuna-Osseetiasse ja Abhaasiasse sisenenud üksused ligikaudu 20-30 tuhandest sõdurist. (Bukkvoll 2009) Koheselt peale seda langetati Gruusia parlamendi riigikaitsekomitee poliitiline otsus sõjalise operatsiooni kohta Lõuna-Osseetias. Gruusia suurtükiüksused hakkasid üsna ebatäpselt tulistama Lõuna-Osseetia strateegilisi punke, millele vastates saatis Venemaa Tshinvali suunas välja kaks lahingugruppi, kelle ülesanne oli blokeerida Trans – Kaukaasia maantee. Gruusia kuulutas mobilisatsiooni välja 8. augusti ööl, mille tulemusena suudeti üsna kiirelt kokku mobiliseerida ligi 15 000 reservväelast. Neil aga puudus üksustepõhine struktuur ja vajalik varustus. Sellest võib selgelt järeldada, et Gruusial puudus üldine mobilisatsiooniplaan, mobilisatsioonilaod ning üldine reservüksuste struktuur. Järgnev sõda näitas, et reservi kasutegur jäi sõjas minimaalseks. (Laaneots 2014, 54)

Gruusia ulatuslikule suurtükiväetulele Lõuna-Osseetia pihta järgnes Gruusia üksuste rünnak Tshinvalile, mille tulemusena tekkis tulevahetus vene rahuvalvajate ja grusiinide vahel. Sellepeale kutsusid Gruusia eriväelased appi tankid, mille tulemusena hävitati üks venelaste soomuk ning tapeti viis vene rahuvalvajat. 8. augusti hommikul sooritasid neli Gruusia ründelennukit esimese lahingulennu, mis venelaste teatel ebaõnnestusid tabades ainult üksikuid sihtmärke. Peagi saabusid ka Vene hävitajad ning olukorda hinnates loobusid grusiinid hävitajate ees kaitsetutest ründelendudest ning sellega ka piirdus Gruusia lahingutegevus õhus. Grusiinid tugisid jõudsalt osseetide pealinna, kuid takerdusid lõpuks osseetide ja venelaste kaitsesse, mille tulemusena saadi aru, et Tshinvali hõivamiseks moodustatud väegrupp oli liiga väike ning nende oskus suurtükivägesid ning tanke enda kasuks tööle panna olematu. Tshinvalis kaotasid Grusiinid neli tanki, mis omakorda näitab tankide ebatõhusust linnalahingu tingimustes. Tänavavõitluses osalev tank on iseseisval tegutsemisel üsna abitu, kuna tema vaatlus-, manöövri- ja relvakasutamisevõimalused on asustatud alal piiratud. Vene 58. armee jõudmisel Tshinvalisse alistati Grusiinid koos õhu- ja suurtükiväe abiga kiirelt. Tshinvali pihta jäi tuld edasi andma ainult üks Gruusia suurtükiväebrigaad oma kogunud kindrali juhtimisel. Vahetades kiirelt positsioone jäid nad kättesaamatuks vene õhujõududele ja suurtükiväele. (Ibid., 54-58) Vene õhujõud tegid 8. augustil omade üksuste toetuseks Lõuna-Osseetia õhuruumis 63 lendu ning 8. augusti õhtuks oli selge, et Gruusia relvajõud on Lõuna-Osseetia sisuliselt kaotanud, kuid aja võitmiseks ei lõpetatud lahingutegevust Osseetia pinnal. (Lavrov 2010, 57)

Sõja teise päeva jooksul kaotasid Vene õhujõud neli lahingulennukit, millest kaks tulistasid alla grusiinid ning teised kaks sattusid venelaste endi tule alla. Vene õhujõud peatasid mõneks ajaks tegevuse õhus tänu suurtele kaotustele, mis omakorda andis võimaluse Gruusia lahingukopteritele. 9. augustil avas Gruusia suurtükivägi Vene 58. armee kolonni pihta tule, mille tagajärjel kandis kolonn tõsiseid kaotusi. 9. augustil kandsid Gruusia üksused Tshinvali ümbruses veel korralikult kaotusi ning seda suuresti tänu vene õhujõududele. Gruusia üksuste varustamine ei toiminud ning alustati taandumist. Ainsana jäid grusiinide poolt veel võitlema suurtükiüksused. 9. augustil pöördus Gruusia president USA poole, et ameeriklased aitaksid Iraagis 2000 Iraagis teenivat Gruusia elukutselist sõdurit toimetada võimalikult kiiresti kodumaale. Abhaasias algas vene ja abhaaside ühisjõul Gruusia üksuste väljatõrjumine suurtükiväele ning õhujõudude abil. (Ibid., 60-63)

10. augusti ööl jätkus mõlemalt poolt suurtükivägede pommitamine ning Vene õhujõud hakkasid ühe julgemalt Gruusiat pommitama. Lõuna-Osseetiasse tuli juurde üha enam vene relvajõudusid ning päeva keskpaigaks olid kõik Gruusia üksused Lõuna-Osseetiast lahkunud andes sellest ka avalikult teada, et Gruusia üksused on konfliktipiirkonnast lahkunud. Venelased sellest aga ei hoolinud ning hävitasid Tbilisi lennujaama õhuseireradari. Lõuna-Osseetias möödus 10. august ilma suuremate kokkupõrgeteta. Gruusia väed tõmbusid tagasi Gruusia territooriumile ning Venemaalt tuli Lõuna-Osseetiasse vägesid koos rasketehnikaga aina juurde. Vene allikate andmetel oli 10. augustiks Abhaasias 9000 väene sõjaväelaste 350 jalaväe lahingumasinaga. (Ibid., 66-68)

11. augusti keskööl hävitati Gruusia ülitähtis õhkaitseradar Gori läheduses ning veel üks tsiviilradar. Sellega hävitati sisuliselt kogu Gruusia õhukaitstesüsteem. 11. augusti hommikul alustasid Vene väed liikumist Lõuna-Osseetiast Gruusia pinnale. Edasi liikudes võeti enda kontrolli alla lihtsa vaevaga grusiinide logistikabaas. Õhtu hakul tegid Gruusia õhujõudude kopterid veel viimase katse peatada vene vägede kolonni jõudmist Gorisse. Gruusia õhujõudude kuus lahingukopterid ründasid venelaste kolonni hävitades kaks nende masinat. See aga vene armeed ei peatanud ning suurem osa Gruusia võitlusvõimelistest üksustest taganesid Tbilisi suunas. Päeva lõpuks saabus Lõuna-Osseetiasse veel Vene lisüksusi moodustades kokku ligi 15000 pealise armee ligi 100 tanki, 100 liikursuurtüki, 400 jalaväe lahingumasinat ning 200 soomukiga. (Laaneots 2014, 66-68) Vene väed liikusid edasi ka Abhaasias. Gruusia relvajõud Abhaasias olid nõrgad ning seetõttu anti Tbilisist käsk vastupanu mitte osutada. Pisut teravam oli olukord aga Korodi orus, kus grusiinid jäid positsioonidele. Vene vägede toel suutsid abhaasid siiski ka need üksused põgenema sundida. Gruusia oli 11. augusti õhtuks suutnud oma väed Abhaasiast ja Lõuna-Osseetiast võimalikult väikeste kaotustega välja tõmmata ning nad endise Gruusia pealinna Mstkheta ette üles rivistada kuhu jõudsid ka Iraagist saabunud 2000 meest. Lahingtegevustes oli pihta saanud arvukalt sõdureid, kuid tänu isiklikele kaitsevahenditele oli enamik neist vaid haavatud. Gruusia meditsiiniteenistus töötas hästi ja suutis suurema osa haavatutest päästa. Suri 3% haavatutest. (Laar 2014, 114)

12. augusti hommikul võtsid Vene väed kontrolli alla kogu Tshinvali ja Gori vahelise ala. Venelaste poolt hõivati Gori linna lähedal asuv kõrgendik, millel asus Gori teletorn. Sealt kontrollisid Vene väed kogu Gorist Tbilisisse suunduvat maaala. Keskpäeval lasid venelased välja kaks Iskander tüüpi taktikalist raketti, millest üks tabas Baku-Supsa naftatoru ning teine Gori linna keskväljakut. Abhaasia rindel tegutseti jätkuvalt Kodori oru hõivamisega. Vene väed

viisid läbi kopteritega dessantoperatsiooni Gruusia siseministeeriumi üksuste kaitsepositsioonide taha Alam-Adžara küla juures. Ilma vastupanuta jõudsid Vene ja Abhaasia ühendrelvajad päeva lõpuks Gruusia-Abhaasia piirile. 12. augusti keskpäevast Vene väed enam Osseetia rindel edasi ei liikunud ning lõpetasid lahingutegevuse. (Lavrov 2010, 73-74)

Sõda Venemaa ja Gruusia vahel hõlmas ka sõjategevust Mustal merel. Venemaa suutis oma kontrolli alla võtta Gruusia umbes 300 kilomeetri pikkuse rannikuala. Gruusia laevastiku moodustas 3100 meheline merevägi, kelle kasutuses oli 23 erineva otstarbega alust. Nendest 23-st alusest ainult kahel oli mingi ründe-ja tulevõimekus. Vene merevägi, mis Gruusia rannikule suundus oli võrreldes Gruusia omaga muljetavaldav. Venemaa Musta mere laevastikku kuulus 23 000 mereväelast ja 39 laeva, millest kõigest 13 võttis osa sõjast. Vene alused lahkusid Sevastopolist ja Novorossiskist ning suundusid Gruusia rannikule 9. augustil, päev pärast sõjategevuse ametlikku algust. Venemaa sõjalaevad maabusid esmalt Ochamchire rannikule Abhaasiast. Ochamchire rannikul toimus Vene mereväe dessant, mille käigus laaditi dessantalustelt maha umbes 4000 sõdurit. 10. augustil leidis aset ainus merelahing Venemaa ja Gruusia vahel sõja jooksul. Vene laevastiku jõudmisel Vene-Abhaasia piirile sõitsid neile vastu Gruusia patrulllaevad. Venelaste sõnul anti hoiatus ja kästi Gruusia laevadel tagasi pöörduda, vastasel juhul avatakse nende pihta tuli. Gruusia laevad olevat eiranud käsku ning Vene laevastik lasi ühe Gruusia laeva põhja. Edasi liikus Vene laevastik Gruusia Musta mere äärsel linna Poti poole, kus lasti põhja veel 7 Gruusia laeva. Venelased saavutasid väga kiiresti kontrolli Gruusia rannikualade üle. (Turkishnavy 2008)

2.4. Sõja analüüs

2008. aasta Vene-Gruusia sõda oli 21. sajandil üks vähestest sõdadest, millel oli selge algus ja lõpp ning ainus, kus Venemaa on tunnistanud oma osalust sõjalises konfliktis teise iseseisva riigi vastu. Ajalise määratluse poolest võib siia näitena tuua ka Teise Tšetšeenia sõja, kuid see oli pigem sissisõja laadi ehk Venemaal ei olnud vastast konkreetset rinnet. Samuti võib Tšetšeenia sõdu pidada pigem revolutsiooni ja iseseisvustootluse jõuga mahasurumiseks mitte klassikaliseks konventsionaalseks sõjaks. See asjaolu tõstab esile Vene-Gruusia sõja, kui

21.sajandil peetud klassikalise konventsionaalse sõja, mille algus ja lõpp on selgelt piiritletavad ning millest saab teha vajalikke järeldusi tulevaste võimalike agressioonide ärahoidmiseks või ennetamiseks.

Venemaa stabiilne sõjaliste kulutuste stabiilse tõusu alguseks võib pidada president Vladimir Putini võimuletulekut. Sõjaliste kulutuste kasvu põhjuseks võivad olla välispoliitilised eesmärgid, tajutav sõjaline oht mõne teise riigi poolt, rahuvalveoperatsioonidel osalemine või lihtsalt majandusressursside ülejääk mis paigutatakse kaitsesektorisse. Vene-Gruusia sõja kontekstis oli sõjaliste kulutuste kasvu põhjuseks eelkõige välispoliitiline eesmärk okupeerida Lõuna-Osseetia ja Abhaasia. Gruusia reageeris kaitsejõudude kehvale seisule liialt hilja ning ei suutnud kaitseväge võimekust viia vastava tasemeni kaitsmaks oma territooriumi 2008. aastal. Sellest kõigest saab järeldada, et potentsiaalse vastase sõjaliste kulutuste tõus on seotud teatud poliitiliste eesmärkidega, mistõttu peab julgeolekudilemmaga kaasa minema, et vältida või olla vamis võimalikuks agressiooniks.

Vene-Gruusia sõda oli totaalne. Sõda toimus kõigil kolmel klassikalisel sõjapidamistasandil nagu maa, õhk ja vesi ning ka esmakordselt konventsionaalses sõjas aset leidnud kübertasandil. Samal ajal, kui Vene tankis sisenesid Roki tunnelisse, sõjalaevad lahkusid Sevastopoli ja Novorossiiski sadamast algasid ka küberrünnakud ning Vene õhujõudude pommitamised. Õhuruumi kontroll oli Gruusia sõjas määrava tähtsusega. Gruusia oma õhujõud olid konflikti ajal väiksed ning neid kasutati kogu sõjas vaid ühes missioonis. See oli mõistlik, sest muidu oleks needki lennukid alla lastud ning inimelude ja tehnika kadu suur olnud. Vene lennukid võis end vähemalt teoreetiliselt Gruusia taevas täiesti julgena tunda. Gruusia õhutõrje üritas vastupanu osutada, kuid suruti kiiresti maha ning pärast radarite kaotamist muutus see üsna pimedaks. Tõhusamaks osutusid mobiilsed, võitlejate käes olevad õhutõrjerelvad. Paraku oli neid vähe või olid need vanad. Venemaa enda lennukite allatulistamisest võib järeldada, et koostöö Venemaa õhujõudude, maaväe ja osseetide vahel oli äärmiselt vilets, mis sai saatuslikuks mitmele Vene ründelennukile, mis omade jõudude poolt alla tulistati.

Merelahing Gruusia rannikul Venemaa ja Gruusia vahel jäi üsnagi ühepoolseks ning lühikeseks. Venemaa saavutas Gruusia ranniku üle kontrolli ilma kaotusteta ning suutis edukalt läbi viia dessantoperatsiooni Abhaasia rannikul, mille tulemusena toodi Novorossiiskist Abhaasia rindele juurde hinnanguliselt 4000 sõdurit. Kuigi Venemaa tõi Gruusia rannikule lõviosa oma Musta mere laevastikust, ei saanud kindlasti Vene-Gruusia sõja põhjal hinnata venelaste Musta mere laevastiku võimekust. Otsus mererinde avamiseks langetati Venemaa

poolt juba tõenäoliselt enne sõja puhkemist, sest Venemaa sõjalaevad pidid Sevastopoli sadamast Gruusia ranniku poole liikuma hakkama juba enne sõja ametlikku algust või kohe peale selle algust. Seda väidet aitab kinnitada lihtne tehe mis näitab, et alused hakkasid Sevastopolist liikuma ligikaudu 25 tundi enne Gruusia rannikule jõudmist 9. augustil. Sevastopolist Ochamchiresse on ligikaudu 750km ja näiteks Venemaa poolt kasutatud Ropucha klassi dessantaluse kiirus 17 sõlme ehk umbes 30 km/h. Gruusia mereväge võib Venemaa Musta mere laevastikuga võrreldes pidada sümboolseks merejõuks. Lühike sõda merel näitas selgelt, et suurele merejõule ei saa vastu astuda patrulllaevade, miinjahtijate ja muude väiksemate ja sõjas ebaoluliste alustega. Selgelt puudus Gruusial ka rannikukaitse, millega oleks ehk suudetud ära hoida Vene üksuste dessandi Gruusia rannikul ja Gruusia laevastiku põhjalaskmise Poti sadamas. Õhujõudude tark ja otstarbekas kasutamine rannikukaitseks oleks samuti võinud päästa Gruusia laevastiku hävingu. Gruusia laevastik ei olnud valmis sõjategevuseks Gruusia rannikuveteks ning puudus ka igasugune ettevalmistus ja võimekus rannikukaitseks, mis muutis Venemaa Musta mere laevastikule Gruusia laevastiku purustamise ja rannikualade vallutamise ning enda kontrolli alla võtmise lihtsaks.

Tanke ja suurtükke ei maksa veel vanarauda anda. Vene-Gruusia sõda näitas, et nii tankidel kui ka suurtükiväel on tänapäeva sõjas oluline koht. Venemaa otsustas sõjas kasutada juba enam kui 30 aastat vanu T-72 lahingutanke, mis peaksid näitama vene armee nõrka seisu, kuid vastupidiselt näitasid koos moodsamate T-90 tankide kasutusega head ja efektiivset kombinatsiooni vanast ja uuemast relvastusest. (The Washington Times 2008) Gruusia suurtükivägesid võib pidada grusiinide ainsaks toimivaks lahingüksuseks sõja jooksul. Kuigi Gruusia suurtükivägede tulejuhtimisvõime oli piiratud, aitas kaudtuli oluliselt pidurdada Vene vägede edasiliikumist. Gruusia suureks nõrkuseks oli ka nõrk tankitõrje. Jalaväeüksustel puudusid tankitõrje-raketikompleksid, mida asendasid tankitõrje-granaadiheitjad ja tankid. Grusiinide üksuste varustamine Lõuna-Osseetias oli puudulik mis viitab nõrgale logistikale. Haavatute hulk grusiinide poolel oli väike ning seda tulenevalt Gruusia sõdurite heast individuaalvarustusest (kiivrid, kuulivestid, killuvestid jne). (Laaneots 2014, 79)

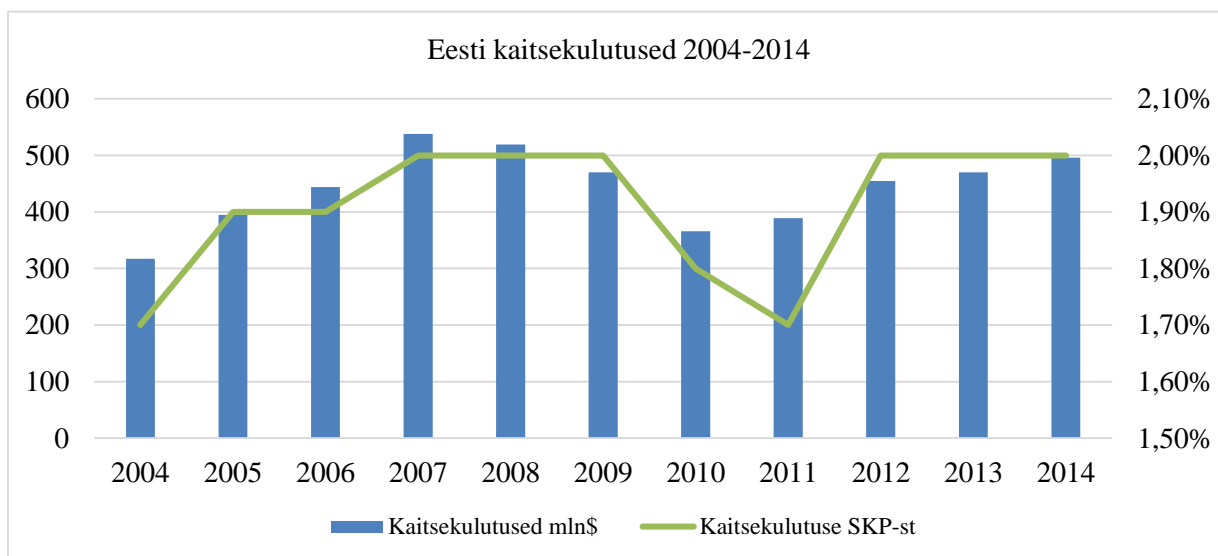
Venemaa edu konfliktis tagasi mõneti pikk ettevalmistusperiood. Enne sõda korraldati igal aastal suurõppuseid „Kavkaz“, millest võttis osa peamiselt Vene 58. armee nagu ka Gruusia sõjas. Venemaa on pindalalt tohutu riik mistõttu regionaalse iseloomuga konfliktideks kasutatakse peamiselt vastavalt konflikti asukohale selle piirkonna sõjalisi jõude ning kaugemate üksuste kasutamine on minimaalne või siis võimalik ainult väga spetsiifiliste

operatsioonide läbiviimiseks. Venemaa kasutas Lõuna-Osseetia ja Abhaasia hõivamiseks ligikaudu 20 tuhandet sõjaväelast ehk need piirkonnad allutati endale massiga. Võib ju arvata, et tänapäeva relvajõudude ülesehitamisel on olulisem kvaliteet kui kvantiteet, kuid Gruusia sõda näitas, et kvaliteedi kõrval ei tohi kindlasti unustada kvantiteeti. Gruusia relvajõud paberil ei olnud väiksemad kui Venemaa poolt kasutatud jõud sõjas, kuid neile sai saatuslikuks nõrk mobilisatsioon. Suur hulk võitlusvõimelisi Gruusia üksuseid viibis konflikti alguses Iraagis, mis pärssis oluliselt Gruusia reageerimisvõimet sõja algstaadiumil. 2000 sõduri osalemine Iraagi missioonil Gruusia 4,5 miljoni elaniku kohta on selgelt liiga palju ning viitab läänelikule missiooniarmee mudelile.

3. VENE-GRUUSIA SÕJA JÄRGNE EESTI KAITSEPOLIITIKA ARENG

3.1. Kaitsekulutused ja selle jagunemine

Vene-Gruusia sõja järgsel perioodil toimunud Eesti kaitsepoliitiliste otsuste analüüsimiseks on esmalt vajalik luua ülevaade Eesti kaitsekulutustest ja selle jagunemisest. Kuna kaitsekulutused olid ka osa Vene-Gruusia sõja eelse perioodi analüüsist, siis alustab autor ka seda peatükki kaitsekulutuste analüüsiga.

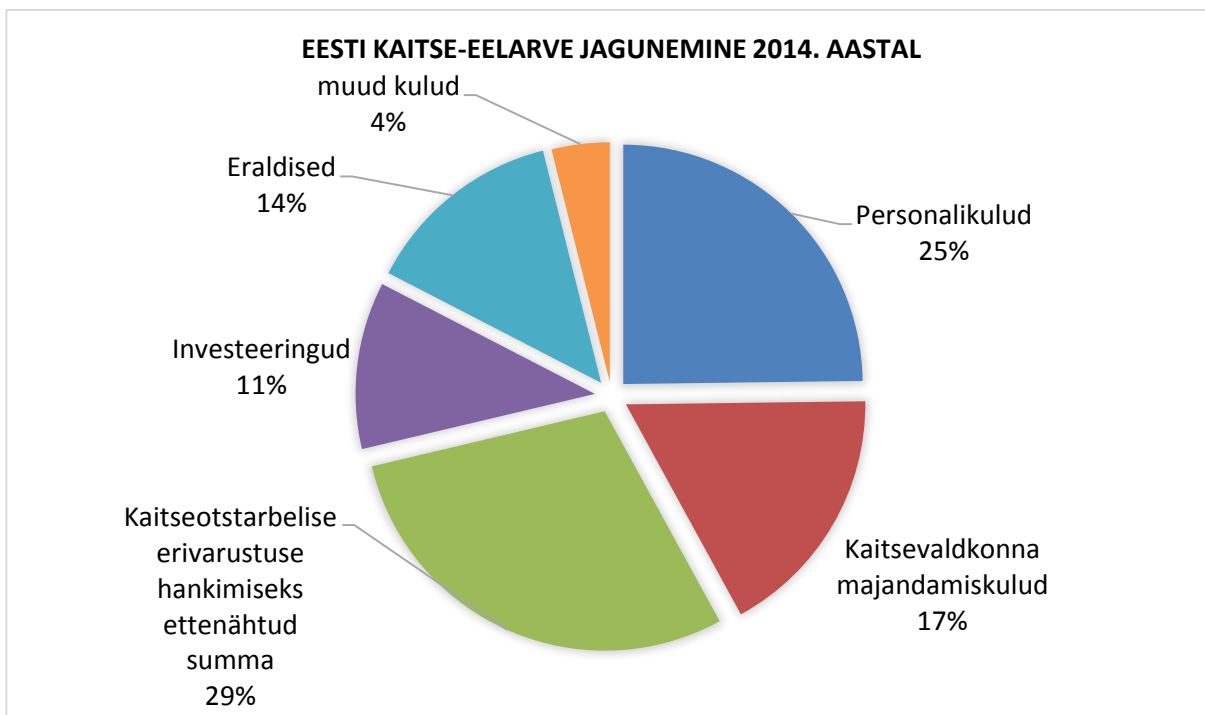

Joonis 4. Eesti kaitsekulutused 2004-2014

Allikas: Autori koostatud SIPRI ehk Stockholmi rahvusvahelise rahu uuringute instituudi andmete põhjal

Eesti kaitsejõud on vaikselt arenenud peale taasiseseisvumist pidevalt, kuid kaitseelarve uut ajajärku alustas kindlalt 2004. aasta, mil Eesti liitus Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni ehk NATO-ga. Sellele eelnenud perioodil olid Eesti kaitsekulutused nii rahaliselt kui ka sisemajanduse koguprodukti ehk SKP protsendilt väiksemad kui 2004.aasta näitajad. Kaitsekulutuste tõusu 2004. aastaks aitab põhjendada soov liituda NATO-ga ning täita NATO nõuet panustamiseks riigieelarvest kaitsekulutustele 2% SKP-st. Gruusia puhul sai välja

toodud liiga hiline panustamise kaitsekulutustesse, mis jättis nad haavatavaks. See aga võis motiveerida Venemaad võimalikult kiiresti Abhaasia ja Lõuna-Osseetia hõivamiseks enne, kui Gruusia sõjajõud on jõudnud oma kaitsejõudude kiire arenguga etappi, kus sõja hind Venemaale oleks muutunud liiga kalliks. Eesti on kaitsekulutustesse panustanud stabiilselt ja järjepidevalt alates 2004. aastast 1,7% - 2% SKP-st, mille rahaline väärtus sõltuvalt riigi käekäigust on aastate lõikes siiski üsna drastiliselt muutunud. Siinkohal saab näiteks tuua 2007. aasta kui kaitsekulutuste suurus oli 538 miljonit USA dollarit ning ülemaailmse majanduskriisile järgnenud 2010. aasta kui kaitsekulutusteks oli ette nähtud kõigest 366 miljonit USA dollarit. Taoline 172 miljoni dollari suurune vahe kolme aastase arenguperioodi vältel pikemas perspektiivis ei oleks enam taganud kaitsejõududele jätkusuutlikult arengut. Majanduslangus peale 2008. aastat jättis Eesti riigikaitse eelarvesse suure augu kuni 2012. aastani kui eelarve suurus küündis taas 2%-ni SKP-st ja umbes 455 miljon dollarini. 2012. aastast edasi on Eesti kaitsekulutused rahaliselt ainult ülespoole liikunud ning osakaal sisemajanduse koguproduktis 2% ringi jäänud, mis näitab kogu majanduse taastumist. Mida suurem on igaaastane riigi SKP, seda suurem on ka riigikaitsele paigutatav summa sõltumata sellest, et igaaastane kaitsekulutuste osakaal jääb 2% tasemele sisemajanduse koguproduktist. Töös välja toodud Gruusia, Venemaa ja Eesti sõjaliste kulutuste jooniste puhul võib välja tuua kolme erinevat tüüpi sõjaliste kulutuste tüüpi: lainetav, tõusev ning stabiilne. Gruusia puhul on selgelt näha, et 2007. aastaks jõuti kaitsekulutuste haripunkti ning sellele järgnenud perioodil kulutused aina langesid. Venemaa sõjalised kulutused on kasvavas trendis ning Eesti kaitsekulutused stabiilsed ehk suuri märkimisväärseid muutusi kaitsekulutuste mahu osas ei ole toimunud, mis oleks oluliselt riigi kaitsevõimekust mõjutanud. Kaitsekulutuste hoidmine stabiilsena 2% SKP juures on aga küsitav olukorras, kus Venemaa sõjalisi kulutusi aina suurendab. Juhul kui Eesti majanduse olukord üleüldiselt järjepidevalt kasvutrendi näitab on tagatud ka kaitsekulutuste järk-järguline kasv, kuid see ei pruugi olla piisav oluliste lünkade täitmiseks. Selleks, et suures plaanis hinnata olulisteks hangeteks olemasolevat rahalist summat tuleb vaadata Eesti kaitse-eelarve jagunemist 2014. aasta näitel.

Joonis 5. Eesti kaitse-eelarve jagunemine 2014. aastal

Allikas: Kaitseministeerium. Riigikaitse rahastamine - Eesti kaitse-eelarve suurus, jagunemine ja võrdlus teiste riikidega

Kaitse-eelarve jagunemise joonis 2014. aastal näitab, et kogu kaitse-eelarvest umbes poole moodustavad personalikulud, mis kuuluvad kaitsevaldkonna tegevväelaste ja ametnike töötasudeks ning majandamiskulud, mis on eelkõige Kaitseväge igapäevase tegevuse ja väljaõppe tagamiseks tehtavad kulutused – sõidukite kütus, väljaõppekulud, kaitseväelaste toitlustamine, linnakute ülalpidamiseks tehtavad kulud. Autori jaoks on antud kulud üllatuslikult väikesed, mis jätab kaitse-eelarvest suurema osa investeeringuteks ja hangeteks. Ligi 14% eraldiste alla läheb Kaitseleiidule kui avalik-õiguslikule vabatahtlikule riigikaitseorganisatsioonile tehtav eraldis, aga ka erukaitseväelaste pensionid ja ajateenijate toetused ning NATO ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide liikmemaksud. Investeeringute alla lähevad uute kasarmute ja ladude ehitamiseks ning harjutusväljade arendamiseks plaanitud summad. Kõige suurem osa eelarvest ehk 29% läheb kaitseotstarbelise erivarustuse hankimiseks. See on summa, mis on ette nähtud laskemoona, rakmete, vormiriietuste, masinate, radarite, suurtükkide, laevade, lahingumasinate ning muu relvastuse ja varustuse hankimiseks. 2014. aastal oli kaitseotstarbelise erivarustuse hankimiseks ette nähtud 111 miljonit eurot. Selleks, et tekiks ligikaudne ülevaade hangeteks mõeldud 111 miljonist eurost, tuleb tuua mõned erinevad näited erinevatest hangetest nii Eestist kui ka mujalt. Hiljuti Eesti ja Hollandi

vahel sõlmitud leping 44 jalaväe lahingumasina CV90 tehing läheb Eestile maksma 138 miljonit eurot. Kolme Sandown-klassi miinjahtija hange mereväele läks maksma 51 miljonit eurot (Krjukov ja Velsker 2014). Soome omakorda sõlmis Hollandiga 2014. aastal lepingu 100 Leopard 2A6 tanki ostuks 200 miljoni euro eest (News Desk 2014). 2015. aastal sõlmis Leedu Saksamaaga lepingu 21 liikursuurtüki ostuks 58 miljoni euro eest. (Ciocoiu 2015)

3.2. Merejõud

Kui kaitseväge ülesanne on kaitsta ja tagada riigi iseseisvust, siis sellest tulenevalt on mereväe ülesanne kaitsta riigi territoriaalvett. Territoriaalvee kaitstmine oli ka Vene-Gruusia sõjas Gruusia mereväe peamine ülesanne hoidmaks ära Gruusia sadamalinnade langemist vastase kontrolli alla ning võimaldamaks potentsiaalse abi saabumist meritsi Gruusia rannikule. Kuigi Gruusia puhul ei olnud sõjalise abi saabumist kuskilt oodata tuli seda aspekti siiski arvesse võtta. Sõltumata sellest, et Gruusia mereväe koosseisu kuulus 23 alust, millest kahel oli ka ründe- ja tulevõimekus, ei suutnud Gruusia merevägi vene merejõududele vastupanu osutada. Merevägede jõu määramisel ei saa piirduda ainult aluste lugemisega, vaid tuleb vaadata igat mereväe koosseisu kuuluvad laeva selle funktsioonide järgi.

Eesti mereväe peamine eesmärk on kaitsta Eesti territoriaalvett ja põhiülesanne teha miinitõrjet ning arendada miinisõjavõimet. Mereväe laevastik koosneb miinilaevadest ja miinitõrjeoperatsioonide toetuseks kasutatavast alusest. Eestil on kolm nüüdisaegsete miinitõrjesüsteemidega varustatud miinjahtijat, üks tuukri- ja toetuslaev, spetsiaalse väljaõppe saanud miinituukrite grupp ning miiniinfokeskus, mille ülesanne on hallata ja täiendada Eesti vete miinisõjaga seonduvaid andmebaase (Kaitsevägi 2016a). Miinitõrje võimekus on küll oluline, kuid ei oma esmase kaitsevõime arendamisel suurt tähtsust kuna miinitõrje võimekust võib pidada rahuaja võimekuseks. Piltlikult on miinitõrjelaevade ülesanne peale sõda vastase miinid üles korjata. Potsentsiaalsel vastasel aga puudub igasugune tahtmine teise riigi rannikut mineerida kui omatakse suurt üleolekut merel või tahetakse dessantoperatsioone korraldada nagu näitas ka Vene-Gruusia sõda. Kõige lihtsam ja odavam meetod vastase dessantoperatsioonide tõrjumiseks ja oluliste sadamalinnade kaitseks on miiniveeskamine ehk meremiinide paigaldamine. Seega on miiniveeskamine tähtsaim võimekus, mida merevägi

esmase iseseisva kaitsevõime tagamiseks peaks omama. Saksamaa pakkus aastal 2003 Eestile rannikukaitseks sobivaid miine ja veeskamiseks vajalikke miinipraame maksumusega umbes 40 miljonit krooni ehk 2,5 miljonit eurot (Kunnas 2008). Selleks, et mõista kui hea Saksamaa poolt tehtud pakkumine 2003. aastal oli tuleb võrdluseks tuua töös eelnevalt mainitud kolme Sandown-klassi miinijahtija hange maksumuses 51 miljonit eurot.

Sõjalise kaitse arengukava 2009-2018 nägi ette ka edaspidist miinitõrjevõimekuse arendamist, mis on vajalik nii osalemiseks rahvusvahelistel operatsioonidel kui ka vastuvõtva riigi toetuse tagamiseks. Antud perioodi arengukava nägi ette veel kiirkaatrite hanget Mereväele, mis on mõeldud Eesti territoriaalvete kaitse tugevdamiseks ja mereseire tõhustamiseks ehk vaenulike aluste tuvastamiseks. 2009-2018. aasta perioodi arengukava mereväe arengu osas on väga pinnapealne ning ei anna olulist infot antud perioodil toimuvateks olulisteks muudatusteks. Miinitõrjevõimekuse arendamine rahvusvahelistel operatsioonidel osalemiseks ei ole kindlasti kooskõlas Vene-Gruusia sõja õppetundidega. Arengukava teine ettepanek soetada mereväele kiirkaatrid mereseire tõhustamiseks oleks hea ning odav täiendus mereseiresüsteemi arendamisele, mis on iseseisva esmase kaitsevõime seisukohast üks primaarsemaid, et omada elementaarset ülevaadet territoriaalvetes toimuvast. Samuti saaks kiirkaatrid kasutada ka väikeste maaväeüksuste kiireks transpordiks näiteks saartele. (Kaitseministeerium 2009)

Kiirkaatrite hanke plaani ei ole enam kajastatud riigikaitse arengukavas 2013-2022, millest võib järeldada, et see täiendus mereväele jääb tulemata. Riigikaitse arengukava 2013-2022. aastaks näeb ette mereväele miinisõjavõime arendamist kolme moderniseeritava miinitõrjelaevaga ning tuukrigrupi ja ühe toetuslaevaga. Merevägi jätkab osalemist rahvusvahelistes sõjalistes operatsioonides ja NATO alalises miinisõjagrupis, kindlustades nii NATO alalise miinilaevade grupi sagedase kohaloleku Läänemeres. Ka hetkel kehtivas kaitsevõime arengukavas ei ole kajastatud plaane, mis mereväe kontekstis arendaksid kaitsevõimet. (Kaitseministeerium 2013)

Eesti kuulub küll NATO-sse, kuid potentsiaalse vastase rünnaku korral ei saa lootma jääda liitlasvägede merejõududele. Venemaa Balti mere laevastikku kuulub portaali russianships.info andmetel 57 alust, millest suurema osa moodustavad ründava iseloomuga alused (Russianships.info 2016). Need alused baseeruvad nii Kaliningradi oblastis kui ka Peterburi sadamates, mis distantsilt on Eestile lähemal kui esimesed arvestatava merelise jõuga NATO liitlased – Poola, Saksamaa ja Taani.

Vene-Gruusia sõda ei ole mõjutanud Eesti mereväe arengut. Kui arengukavasse perioodiks 2009-2018 ei jõutud millegipärast Vene-Gruusia sõja õppetunde arvesse võtta, siis ei ole selle sõja mõju arvesse võetud ka 2012. aastal koostatud arengukavva perioodiks 2013-2022. Mereväe territoriaalvete kaitsmisel tekkinud puudujääke aitaks korvata tõhusam õhuväe areng või rannakaitseüksuste loomine maaväe koosseisu koos raketikomplekside või kaudtule kujul.

3.3. Õhujõud ja õhutõrje

Õhuruumi kontroll oli Vene-Gruusia sõjas määrava tähtsusega. Gruusial oli küll ründelennukeid, kuid neid kasutati ainult üheks missiooniks. Ilmselt saadi aru Vene lennukite üleolekust õhuruumis ning üleliigsete kaotuste vältimiseks loobuti lennukite näol õhuruumi kontrolli üle võitlemisest. Venemaa kaotas sõja käigus mitu lennukit, kuid seda mitte ainult tänu grusiinide efektiivsele õhutõrjele, vaid ka venelaste endi kommunikatsiooniprobleemidele. Peale Gruusia õhuseireradarite hävitamist kontrollisid vene lennukid Gruusia õhuruumi täielikult.

Moodsate hävituslennukite kõrge hinna tõttu on mõistetav, et Eesti suurune väikeriik ei suudaks üles ehitada pikema perioodi peale arvestatava suurusega võitlusvõimelist lennukiväge. Riigikaitse arengukava 2009-2018 nägi õhutõrje valdkonnas ette Ämari Lennubaasi rekonstrueerimist aastaks 2011, misjärel saavad NATO riikide õhutõrbehävitajad hakata baseeruma Ämaris (Kaitseministeerium 2009). NATO hävitajate kohaloleks Ämari lennubaasis täidab Eesti puuduliku lennukiväge tühimiku ning lubab kaitseväl tegeleda muude lünkade täitmisega. Otsused Ämari lennubaasi rekonstrueerimiseks võeti vastu ilmselt juba enne 2008. aasta Vene-Gruusia sõda, kuid sõja puhkemine kinnitas seda otsust. Ainsa liitlasvägesid vastuvõtva lennubaasina muutub Ämari potentsiaalse vastase strateegiliseks sihtmärgiks, mille kontrollimine võib muutuda konfliktis määravaks.

2009-2018. aasta arengukava sisaldas ka transpordikopterite ostu õhuväele. Kopterite võimekus täita erinevaid ülesandeid nagu näiteks meditsiiniline evakuatsioon, taktikaline transport, õhutõrje, otsingu- ja päästevõime, erioperatsioonivõimekus, seire ja objektide tuvastamise võimekus ning maa- ja õhuväe tulejuhtimisvõimekus jätavad muljetavaldava mulje, kuid need võimekused dubleeriksid siseministeeriumi haldusalas olevate üksuste

kopterite võimekusi. Kopterite umbes saja miljoni euro suurune hange tuleks teiste oluliste võimete arendamise arvelt, mis kokkuvõttes pigem pärsiks iseseisva kaitsevõime arendamist. (Kunnas 2014a, 137)

2013-2022. aasta riigikaitse arengukava on tunduvalt perspektiivikama suunatlusega arvestades Vene-Gruusia sõja õhuruumi õppetunde. Antud arengukavast on välja jäetud eelevalt Leo Kunnase poolt kritiseeritud kopterihange ning keskendutud selgelt õhuseire ja Ämari lennubaasi arendamisega. Õhuväele on kehtivas arengukavas määratud kolm peamist arengusuunda aastani 2022: Keskmaa-õhuseireradarite hange ja olemasolevate moderniseerimine, õhuväe juhtimis- ja teatamiskeskuse väljaarendamine ning Ämari lennubaasi arendamine (Kaitseministeerium 2013). Õhuseire täielik väljaehitamine on tõenäoliselt ainus võimetekohane võimekus õhuväele Eesti riigikaitse eelarve suuruse juures. Samuti tuleks jätkuvalt panustada professionaalsete lennujuhtide ja toetusüksuste väljaõppesse, et ka võimaliku konflikti korral jääks liitlasvägede ainsaks ülesandeks hävitajate ja muude õhusõidukite kohaletoomine jättes kõik muu Eesti õhuväe hoolde. Arvestades hävitajate kallist hinda oleks mõistlik õhuväel välisriikides välja koolitada hävituslennukite piloote, et võimaliku konflikti korral saaksid liitlasväed toetus pakkuda ka ainult spetsiifilise tehnika nagu näiteks hävituslennukite laenamise näol. Vene-Gruusia sõja järgselt on Eesti õhuväe arendamisega tegeletud ratsionaalselt ja mõistlikult. Arendatakse välja võimekusi, mis on väikeriigile jõukohased jättes suuremate lünkade täitmise liitlasvägede hoolde.

Ämari lennubaasi väljaehitamisel ei tohi unustada, et ka Venemaal, kui Eesti potentsiaalsel vastasel, on olemas nii korralik õhuvägi ja ka märkimisväärselt pikema laskeulatusega õhutõrjesüsteemid. Venemaa Läänemere piirkonna sõjaliste jõudude kasutuses on õhutõrjesüsteem S-400, mille laskeulatus olenevalt rakettide tüübist on kuni 400km (Kaas 2014). Seega suudaks Venemaa kontrollida Eesti õhuruumi täielikult. Taolises olukorras saaksid vene lennukid Eesti õhuruumis üsna vabalt tegutseda. Ainsaks lahenduseks selle vältimiseks on välja arendada arvestatav õhutõrjevõimekus. Vene-Gruusia sõjas loobusid grusiinid lennukite kasutusest, et vältida lennukite hävingut. Samas suudeti õhutõrjerelvade abil alla tulistada nii mõnigi Vene lennuk. Õhutõrjevõimekus peaks pikemas perspektiivis saavutama taseme mil konflikti olukorras Venemaa loobuks suures osas lahingulennukite kasutamise Eesti õhuruumis vältimaks suurearvulisi kadusid.

Vene-Gruusia sõjas saavutasid grusiinid edu pigem mobiilsete jalaväe koosseisu kuuluvate õhutõrjesüsteemidega. Sama teed on siia maani käinud ka Eesti kaitsevägi. Nii eelmise perioodi

kui ka kehtivas riigikaitse arengukavas on välja toodud keskmaaõhutorjevõime vajadus. Hetkel on Eesti kaitseväge kasutuses Kaitseväge õhutorjepataljoni kodulehe andmetel Nõukogude Liidu aegne õhutorjekahur ZU-23-2, mille efektiivne laskekaugus on umbes 2 kilomeetrit ning õhutorje raketikompleks MISTRAL, mille efektiivne laskekaugus ulatub 5 kilomeetri piirile (Kaitsevägi 2016b). Mõlemad relvasüsteemid on küllaltki mobiilsed ning sobivad ka maapealsete sihtmärkide hävitamiseks. Kaitseväge eelmises ja kehtivas arengukavas pole konkreetselt välja toodud kindlat tüüpi keskmaa õhutorjesüsteemide hanke soovi, kuid meediast on 2010. aastal läbi käinud Norra päritolu NASAMS keskmaa õhutorjesüsteem. (Koorits 2010) Keskmaa õhutorjesüsteem suudaks kaitsta mõne kindla linna või suurema piirkonna õhuruumi erinevalt eelmainitud hetkel kasutuses olevatest õhutorjesüsteemidest, mis on mõeldud konkreetse objekti või üksuse kaitseks. Õhutorje järjepidev arendamine ning uute relvasüsteemide hankimine on kaitsvale riigile hädavajalik ning kooskõlas Vene-Gruusia sõja õppetundidega.

3.4. Maavägi

Maaväeüksused erinevad suuresti õhu- ja mereväest sellepolest, et maaväe üksusi tuleb varustada relvadega, õhu- ja mereväes tuleb relvasüsteeme varustada inimjõuga. Maaväe üksuste efektiivsus ei sõltu niivõrd palju tehnoloogiast kui mere- ja õhuväe üksused. Samuti kuulub maaväe alla mitmeid kordi enam allharusid nagu suurtükivägi, jalavägi, meditsiin, logistika. Selleks, et maavägi oleks lahingus edukas on vaja eelmainitud allüksuste ja muude maaväe üksuste ladusat koostööd. Maaväe üksused moodustavad valdava osa riigi sõjalistest jõududest. Vene-Gruusia sõda näitas paljudele elukutselisele missiooniarmeele üle läinud läänemaailma riikidele, et kaasaegses sõjas mängib olulist rolli jätkuvalt armee suurus numbrites. Ka Gruusia sõjaeelset armeed võib pidada mõneti missiooniarmeeeks, sest suur osa võitlusvõimelisi üksuseid teenis Iraagis ning Gruusiasse oli jäetud ainult pooleldi komplekteeritud reservüksused.

Eesti kaitseväes on toimunud reservväe ülesehitamine taasiseseisvumisest alates. Reservväe ülesehitamine käib ajateenistuse alusel, kus iga-aastaselt kutsutakse 8 või 11 kuulisesse teenistusse teatud hulk Eesti Vabariigi kodanikke vanuses 18-27. Eesti kaitseväes on eristatavad

rahu ja sõjaaja kaitsejõud. Rahuaja kaitsejõududesse kuuluvad elukutselised sõjaväelased ning sõjaaja kaitsejõududesse nii elukutselised sõjaväelased kui ka rahuajal väljaõppe saanud reservvägi. Kaitseväge arengukavas 2009-2018 oli ette nähtud rahuaja kaitsejõudude kasvu 3000 elukutseliselt sõjaväelaselt 4000-ni. Samuti nägi antud perioodi arengukava ette iga-aastaselt ajateenistusse kutsutavate arvu järk-järgulist kasvu, mille eesmärgiks oleks 2018. aastaks suurendada reservväe suurust 16 000 sõdurilt 25 000 sõdurini (Kaitseministeerium 2009). Ka kehtiv arengukava näeb ette isikkoosseisu kasvu arengukavaperioodi vältel. Tegevväelaste arvu plaanitakse kaitseministeeriumi poolt suurendada 3600-ni. Põhivalmidus- ja täiendreservi arvatakse kõik ajateenistuse käigus välja õpetatud reservväelased, mille suurus arengukava perioodi lõpuks ehk 2022. aastaks arvatakse olevat 90 000 (Kaitseministeerium 2013). Kui mitte arvesse võtta küsimust, et kas niivõrd suurt arvu suudetakse ka hästi varustada ja juhtida, on isikkoosseisu suurendamine nii rahu kui ka sõjaajaks positiivne kaitsepoliitiline otsus ning vastab Vene-Gruusia sõja õppetundidele.

Jalaväge on vaja relvastada ja soomustada selleks, et jalavägi ei jääks lahingus üksnes niiõelda kahurilihaks. Vene-Gruusia sõja mõlemad osapooled kasutasid sõja käigus nii tanke, kui ka jalaväge lahingumasinaid, mis üksteist toetades andsid mõlemale riigile soomusmanöövrivõimekuse. Soomusmanöövri võimekuse väljaarendamine ei ole kõrvale jäänud ka Eesti kaitseväge arengukavadest. 2009-2018. aasta arengukava nägi üldiselt kümne aasta perspektiivis ette soomusmanöövrivõimekuse väljaarendamist. 2016. aastaks on juba selge, et kaitseväge hangib Hollandilt 44 jalaväge lahingumasinat CV90 kogumaksumusega 138 miljonit eurot (Krjukov ja Velsker 2014). Erinevalt hetkel Scoutspataljoni varustuses olevatest soomustransportööridest PASI on jalaväge lahingumasinad võrreldes soomustransportööridega võimsama relvastusega, parema soomuskaitsega ning suurema maastikuläbivõimega ning mõeldud jalaväge veoks ja toetamiseks lahinguväljal. Üldiselt võib seda kaitsepoliitilist otsust arendada välja soomusmanöövrivõimekus pidada lähtuvalt Vene-Gruusia sõjast positiivseks, kuid otsus soetada eelisjärjekorras kalli hinnaga väikeses koguses jalaväge lahingumasinaid on saanud ka palju kriitikat. Reservkolonelleitnant Leo Kunnase sõnul on „soomusmanöövrivõimekuse aluseks tankid ja ilma tankideta sellise võimekuse olemasolust rääkida ei saa. Ilma tankideta on CV90 samasugune transpordivahend nagu juba praegu olemasolevad PASI-d või veoautod – võitlejad peavad ikkagi võitlema jalgsi“. (Kunnas 2014b)

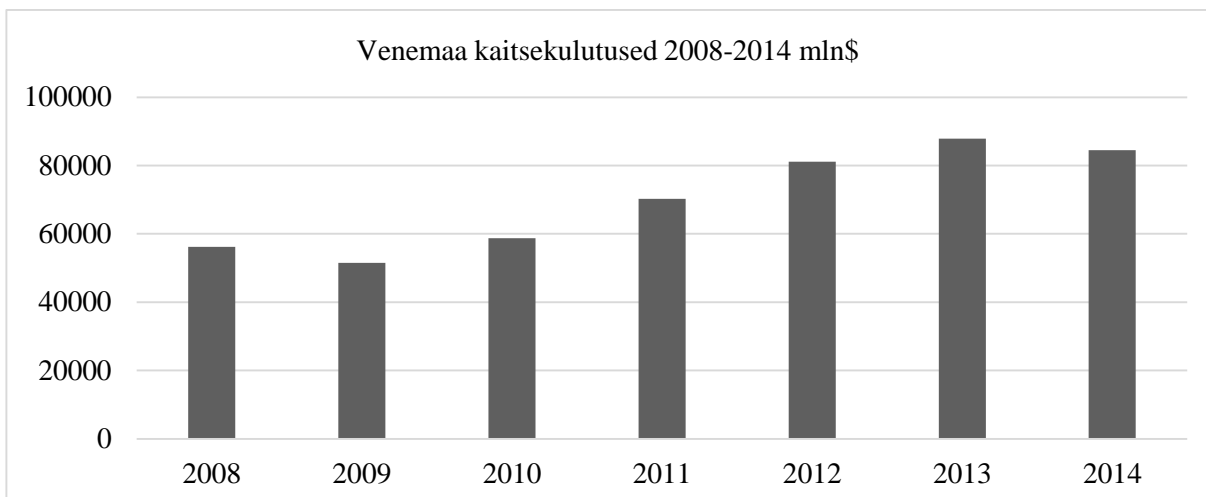
Potentsiaalse vastase tankide ja soomusmasinate vastu võitlemiseks kaitsepositsioonil olles on teiseks võimalikuks variandiks iseenda soomusmanöövrivõimekuse väljaarendamise kõrval

tankitõrje võimekuse arendamine. Tankitõrjevõimekuse tugevdamine oli 2009-2018. aasta kaitseväge arengukavas üks peamistest prioriteetidest. Tankitõrjevõimekuse tugevdamine ei ole välja jäänud ka kehtivast arengukavast. Tankitõrjevõimekuse arendamise prioriteetsust kinnitab 2014. aastal USA-ga sõlmitud 40 miljoni euro suurune leping kaheksakümne kolmanda põlvkonna tankitõrjeraketisüsteemide Javelin ostuks. (Kaitseministeerium 2014)

Kaartulevõimekus oli Vene-Gruusia sõjas üks vähestest, mis grusiinidele sõja käigus mõningast edu tõi. Kaudtuli ei peatanud vene üksuseid oluliselt, kuid grusiinid suutsid suurtükitulega efektiivselt tabada vene kolonne ning neid üksuseid kiirelt ümber paigutades vältida suurtükiüksuste enda sattumist Vene õhujõudude või kaartule alla. Eestis täidab kaartule rolli suurtükiväepataljon, kelle kasutuses on hetkel 155mm ja 122mm habitsad. Kaitseväge arengukava 2022. aastaks on sihiks seadnud mobiilsete ja suure ulatusega 155mm liikursuurtükkide hanke. Liikursuurtükkide hanke üksikasju pole Kaitseministeeriumi poolt avalikustatud, kuid nende ligikaudsed hinda võib tuletada eelmainitud Leedu liikursuurtükkide hankest Saksamaalt. Leedu ostis Saksamaalt 21 liikursuurtükki hinnaga 58 miljonit eurot. (Ciocoiu 2015) Sellest saab järeldada, et ka Eesti liikursuurtükkide hanke ligikaudne hind võib jääda kuni kolm miljonit eurot ühe liikursuurtüki kohta. Liikursuurtükkide hange ei saa olema odav, kuid nende lisandumine kaitseväge relvastusse muudab kaudtule kasutamise võimekust mobiilsemaks ja universaalsemaks võimaldades efektiivsemalt tabada ka merepealseid liikuvaid sihtmärke.

3.5. Järeldused

Eesti kaitseväge ratsionaalse ja jõukohase pideva arendamise vajadust kinnitab Venemaa sõjaliste kulutuste eelarve suurenemine peale Vene-Gruusia sõda ning endise Venemaa kaitseministri algatatud Anatoli Serdjukovi armeereform.

Joonis 6. Venemaa kaitsekulutused 2008-2014 mln\$

Allikas: Autori koostatud SIPRI ehk Stockholmi rahvusvahelise rahu uuringute instituudi andmete põhjal

Venemaa kaitsekulutused peale Vene-Gruusia sõda 2008. aastal näitasid jätkuvalt tõusutrende. Väike langus 2009. aastal kaitsekulutuste üldises pildis ei omanud suurt tähtsust ning kaitsekulutused küündisid 2013. aastaks ligi 90 miljardi dollarini. Teine oluline aspekt, mis kinnitab jätkuvalt realismi domineerivat rolli rahvusvaheliste suhete süsteemis on Venemaa armeereform.

Venemaa sõjalised reformid avalikustas kaitseminister Anatoli Serdjukov 14. oktoobril 2008. aastal, kelle sõnul olid need reformid kõige radikaalsemad muudatused Nõukogude Liidu ja Venemaa armees peale Teist maailmasõda. Reformi eesmärk oli muuta vene sõjaväe olemust ja selle toimimist täielikult. Peamised reformi elemendid olid (Bryce-Rogers 2013):

- 1) Kahandada relvajõudude suurus 1 miljonini aastaks 2012
- 2) Likvideerida 200 000 ohvitseri ametikoht
- 3) Likvideerida alamehitatud ja poolikud üksused ning moodustada täielikult mehitatud ning püsiva lahingvalmidusega üksused
- 4) Täiustada juhtimisstruktuuri jagades brigaadid paindlikult nelja sõjaväeringkonna vahel
- 5) Parandada väljaõpet ning suurendada sõjalise hariduse süsteemi
- 6) Kaasajastada relvasüsteemid

Gruusia sõda näitas hästi vene relvastuse hetkeseisu ning hinnanguliselt 80% kogu relvasüsteemidest olid vananenud, mis muutis reformis relvasüsteemide moderniseerimise eriti oluliseks. Juba 2006. aastal teatas president Vladimir Putin sõjaväe relvastusarsenali moderniseerimisest mille kogumaksumust hinnati 189 miljardile dollarile ning mille käigus

asendatakse umbes 45% kogu venemaa sõjalistest relvasüsteemidest. Kui 2008. aastal oli relvastuses ainult 10% moodsaid relvasüsteemi ja muud varustust, siis 2020. aastaks loodeti, et moodsad ja kõrgtehnoloogilised relvad moodustavad ligi 70% kogu vene relvaarsenalist. (Bryce-Rogers 2013)

Venemaa armeereformist võib välja lugeda, et armee puhul võetakse suunaks pigem professionaalse, hea juhtimisstruktuuriga ja hästi relvastatud relvajõudude mudel, mida jääb toetama tõenäoliselt ka ajateenistusel põhinev reservarmee. Kõik see näitab ainult seda, et Venemaa ei ole loobunud jõu kasutamisest, mistõttu saab siinkohal jälle rõhutada realismi aktuaalsust vähemalt Venemaaga piirnevates riikides, mistõttu tuleb igast konfliktist teha järeldused riigi kaitsepoliitika arendamiseks.

Esimene suurem järeldus Vene-Gruusia sõjast on see, et kaitsekulutusi tuleb pigem hoida stabiilsena või järk-järgult tõsta pidamaks mingisugust sammu potentsiaalse vastase sõjaliste arengutega. On ilmselge, et väikeriikide kaitse-eelarved ei küündi ligilähedalegi Venemaa sõjalistele kulutustele, kuid kaitsele panustamisest täiesti loobumine muudaks väikeriigi veelgi haavatavamaks olukorras, kus Venemaa oma sõjalisi kulusi suurendab. Gruusia relvajõudude olukord Saakašvili võimuletulekuni oli kaootiline. Selleks aga, et relvajõudusid üles ehitama hakata on vaja esmalt viia kaitsekulutused vastava tasemeni. Sellega jäädi aga hiljaks ning Gruusia relvajõud ei suutnud olulist vastupanu Venemaale sõjas osutada. Eesti on aga oma kaitsekulutustesse alates 2004. aastast püüdnud panustada järjepidevalt ligikaudu 2% SKP-st. Selle vahepealne kõikumine oli tingitud pigem majandussündmustest. Kaitse-eelarve stabiilsena hoidmisega on võimalik prognoosida järgmiste aastate hangeteks kuluva summa suurust, mis pikemas perspektiivis aitab planeerida riigikaitse seisukohast oluliste relvasüsteemide hankeid kaitsevæele.

Vene-Gruusia sõjas toimus lahingtegevus õhus, maal ja merel. Kõige ülekaalukamalt võitis Venemaa Gruusiat merel, hävitades mitmeid Gruusia mereväe aluseid saavutades kontrolli Gruusia ranniku üle ilma ühegi kaotuseta. Gruusia nõrk merevägi ja puudulik rannakaitsevõimekus oleks pidanud teatud signaali andma ka Eesti mereväe edasisteks arenguplaanideks. Miinitõrjevõimekuse jätkuv arendamine paraku aga ei vasta Gruusia sõjas õpitule, mistõttu saab öelda, et Vene-Gruusia sõda ei ole mõjutanud Eesti mereväe arengut peale Vene-Gruusia sõda. Kindlasti seab sellele omad piirid kaitseotstarbelise erivarustuse hankimiseks ette nähtud summa piir, kuid pikemas perspektiivis oleks adekvaatsete

relvasüsteemide hankimine siiski võimalik merepiiri ning ranniku kaitseks potentsiaalse vastase eest mingilgi tasemel.

Venemaa õhujõud domineerisid sõjas, omades kontrolli Gruusia õhuruumi üle. Gruusia küll suutis alla tulistada mõned Vene lahingulennukid, kuid see ei muutnud sõja käiku. Õhuruumis kaitsva riigina kõige odavam ja mõistlikum variant oleks õhutõrjevõimekuse ja õhuseire arendamine, sest väikeriigile on lahingulennukite hankimine ja ülal pidamine liiga kallis. Eesti on peale Vene-Gruusia sõda välja ehitanud Ämari lennubaasi, jättes sellega õhuturbe ülesande täita NATO liitlastele. Jõukohaste võimekuste arendamisena on riigikaitse arengukavades välja tood nii õhuseire arendamine, kui ka õhutõrjerelvastuse uuendamine. Mõlemad arengusuunad on väikeriigile jõukohased ning selle tulemusena võib öelda, et Vene-Gruusia sõda järel on õhutõrje ja õhuväe võimekusi arendatud vastavalt Vene-Gruusia sõja kogemusele. Vene-Gruusia sõda on mõjutanud seega Eesti kaitsepoliitikat õhutõrje ja õhuväe osas.

Maavägi oli sõjas mõlema osapoole jaoks kõige olulisema tähendusega. Kui arvata, et 21.sajandi sõjad peetakse ainult väikeste elukutseliste üksuste poolt, siis Vene-Gruusia sõda lükkas selle väite ümber. Inimmass mängis sõjas olulist rolli ning tankid ja suurtükid ei ole oma tähendust kaotanud. Eesti kaitsejõud põhinevad reservarmeel, mille ligikaudne suurus võib jääda kaitseväe arengukava kohaselt 2022. aastal 90 000ni. Samuti on juba soetatud Hollandist jalaväelahingumasinad CV90, mis soomusmanöövrivõimekuse loomisega on küll oluline samm kuid kaheldav hanke summa ja prioriteetsuse osas. Maavägi on samuti Vene-Gruusia sõja järgselt arenenud vastavalt Vene-Gruusia sõja kogemusele.

Üldiselt võib järeldada, et Vene-Gruusia sõda on Eesti kaitsepoliitikat mõjutanud. Eesti kaitsepoliitilised otsused on selgelt kaitsva iseloomuga luues sellega teatud eelisseisundi kaitsva riigina ründava riigi ees. Võttes arvesse, et Venemaa täidab potentsiaalses sõjalises konfliktis Eestiga ründava riigi rolli omades oluliselt suuremat sõjalist jõudu ei saa seda alahinnata ning Eestit seada kohe kaitsva riigina eelispositsiooni jättes välja NATO aspekti. Seetõttu on siiski ründava ja kaitsva riigi käitumised eristatavad, kuid ründaval riigil ehk Venemaa tulenevalt armee suurusel mingisugune arvuline eelis. Julgeolekudilemma antud kontekstis ei ole intensiivne, kuigi julgeolekuküsimused on aktuaalsed. Keskkond on turvaline, kuid tulenevalt ründava osapoole eelisest ei ole agressioon Eesti suunal välistatud. Kaitsva realismi teooria kohaselt on siiski vaja jätkata kaitsejõududesse panustamisega selleks, et saavutada olukord, kus kaitsval väikeriigil on tulenevalt oma sõjalistest võimekustest eelis ründava osapoole ees, mis viiks julgeolekudilemma intensiivsuse madalaks. Parim viis seda

teha on õppida sõdadest, mis on toimunud ning veelgi enam, mis on hiljuti toimunud ja mille üks osapool on Venemaa, kui Eesti potentsiaalne sõjaline vastane. Vene-Gruusia sõda oli parim näide, milleks Venemaa relvajõud on 21.sajandil võimelised. Oluline on õppida ka kaitsva poole nõrkadest kohtadest.

KOKKUVÕTE

2008. aastal toimunud viiepäevane sõda Venemaa ja Gruusia vahel Abhaasia ja Lõuna-Osseetia kontrolli üle tõstis jõupoliitika riikidevahelistes suhetes päevakorda, mis näitas et realism rahvusvaheliste suhete teooriana pole kaotanud aktuaalsust. Sõja puhumine Venemaa ja Gruusia vahel oli pikaajaliste pingete ning ajaloo tulem, millele andis oluliselt juurde Gruusia relvajõudude kehv seis enne sõda. Gruusia relvajõudusid hakati tõsisemalt arendama peale Nõukogude Liidust vabanemist alles peale 2004. aastat kui Gruusia presidendiks sai läänemeelne Mihhail Saakašvili. See võis anda ka tõuke sõja alustamiseks Gruusiaga Venemaa poolt, sest Gruusia kaitse-eelarve kasvas mitmekordselt aastate lõikes ning Venemaa mõistis, et Abhaasia ja Lõuna-Osseetia üle täieliku kontrolli saavutamiseks võis olla viimane aeg. Venemaa alustas oma sõjaliste jõudude ülesehitamisega peale Nõukogude Liidu lagunemist paralleelselt Vladimir Putini võimuletulekuga. Taoline võidurelvastumine mõlema osapoole poolt viis 2008. aasta Vene-Gruusia sõjani, mis eelkõige andis Venemaaga piirnevatele väikeriikidele mõista, et sõda Venemaaga on jätkuvalt võimalik ning kaitsejõudude ülesehitamisest loobumine enesetaplik otsus.

Vene-Gruusia sõda oli totaalne. Sõda toimus kõigil kolmel klassikalisel sõjapidamistasandil nagu maa, õhk ja vesi ning ka esmakordselt konventsionaalses sõjas aset leidnud kübertasandil. Gruusia valmisolek sõjaks oli puudulik ning see tõi Venemaale ka olulist edu sõjas. Dessantoperatsioonid Abhaasia rannikule aitasid kiirelt läbi lõigata Gruusia üksuste tee Abhaasiasse ning Gruusia nõrk mereline vastupanu aitas saavutada Venemaal kontrolli Gruusia ranniku üle. Lõuna-Osseetiasse sisenesid Vene väed massiga, mis muutis nad Gruusia suurtükiväele heaks sihtmärgiks. Seda suudeti ka mõningasel määral ära kasutada. Gruusia õhuruumi üle saavutas Venemaa kontrolli samuti üsna lihtsalt. Vene vägedele suudeti seega peamiselt ainult maavägedega vastupanu osutada.

Eesti kaitsepoliitikat Gruusia sõjale järgnenud perioodil võib pidada stabiilseks. Sõja järgselt pole toimunud järske ja kardinaalseid muutuseid nii relvastuse hangete osas kui ka kaitsekulutuste osas. Õhu- ja maaväes tehtud kaitsepoliitilised otsused on olnud selgelt kaitsva iseloomuga ning väikeriigile võimetekohased arvestades iga-aastast kaitse-eelarve suurus ja sellest eraldatud summa suurus kaitseotstarbeliste hangete jaoks. Unarusse on aga jäetud merevõimekuse arendamine. Selle kõrval on hoopis keskendunud miinitõrje võimekuse

arendamisele, mida võib pidada konfliktiväliseks võimekuseks. Töös esitatud hüpotees leidis osaliselt kinnitust. Vene-Gruusia sõda on mõjutanud Eesti kaitsepoliitikat ning seda eelkõige kaitsekulutuste, õhu- ja maaväe osas. Merevõimekuse arendamisel ei ole Vene-Gruusia sõja järgselt tehtud kaitsepoliitilisi otsuseid, mis vastaksid Vene-Gruusia sõja kogemusele.

Venemaa ei ole oma sõjaliste jõudude arendamisest loobunud ka peale Vene-Gruusia sõda. Sõjalised kulutused on jätkuvalt tõusutrendis ning läbi on ka viidud armeereform, mille õnnestumist on raske hinnata. Venemaad võib potentsiaalses konfliktis mõne väiksema naaberriigiga pidada selgelt ründavaks pooleks, mistõttu on väikeriikidel vaja jätkuvalt panustada kaitsekulutustesse ning kaitserelvastusse. Julgeolekudilemma võib küll muutuda intensiivseks, kuid kaitseta olek või valed kaitsepoliitilised otsused võivad viia konfliktini.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Asmus, Ronald D. 2010. Väike sõda, mis raputas maailma - Gruusia, Venemaa ja lääne tulevik Tallinn: Eesti Ajalehed
- Booth, Ken, ja N J Wheeler. 2008. The Security Dilemma - Fear, Cooperation and Trust in World Politics. New York: Palgrave Macmillan
- Bryce-Rogers, Athena. 2013. „Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War.“ Demokratizatsiya 339-368
https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWASHU_DEMO_21_3/T0320R1173M61414/T0320R1173M61414.pdf (29.04.2016)
- Bukkvoll, Tor. 2009. „Russia’s Military Performance in Georgia.“ Military Review 57-62
http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20091231_art009.pdf (29.03.2016)
- Ciocoiu, Paul. 2015. Lithuania buys 58.3 EUR M worth German howitzers and armored vehicles. 9. september
<http://www.balkandefense.com/lithuania-buys-58-3-eur-m-worth-german-howitzers-and-armored-vehicles/> (04.04.2016)
- Collins, Alan. 2013. „Contemporary Security Studies Oxford: Oxford Univesity Press
- Ehrenfreund, Max. 2014. The Washington Post. 5. märts
<http://knowmore.washingtonpost.com/2014/03/05/a-map-of-the-last-time-russia-invaded-one-of-its-neighbors/> (20.04.2016)
- Fuller, Liz, ja Richard Giragosian. 2007. Radio Free Europe Radio Liberty. 17. september
<http://www.rferl.org/content/article/1078720.html> (21.03.2016)
- Haas, Marcel de. 2011. Russia's Military Reforms - Victory after Twenty Years of Failure? The Hague: Netherlands Institute of International Relations "Clingendael"
http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20111129_clingendaelpaper_mdehaas.pdf (24.03.2016)
- Jervis, Robert. 1978. „Cooperation Under the Security Dilemma.“ World Politics 167-214
<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/trachtenberg/guide/jervissecdil.pdf> (02.02.2016)
- Kaas, Kaarel. 2014. Venemaa relvajõud Läänemere piirkonnas. Diplomaatia juuni/juuli
<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/venemaa-relvajoud-laanemere-piirkonnas/> (14.04.2016)

- Kaitseministeerium. 2014. Eesti ostis tankitõrjesüsteemi Javelin. 18. november
<http://www.kmin.ee/et/uudised/eesti-ostis-tankitorjesusteemi-javelin> (16.04.2016)
- Kaitseministeerium. 2014. Riigikaitse rahastamine: Eesti kaitse-eelarve suurus, jagunemine ja võrdlus teiste riikidega
<http://www.digar.ee/id/nlib-digar:232283> (02.04.2016)
- Kaitseministeerium 2009. Sõjalise kaitse arengukava 2008-2009
<http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:47371> (22.04.2016)
- Kaitseministeerium 2013. Sõjalise kaitse arengukava 2013-2022
<http://www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2022/riigikaitse-arengukava/index.html>
 (22.04.2016)
- Kaitsevägi. 2016. Merevägi. 5. jaanuar
<http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/merevagi> (05.04.2016)
- Kaitsevägi 2016. Õhutorjepataljon. 5. jaanuar
<http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/maavagi/1-jalavaebrigaad/ohutorjepataljon>
 (15.04.2016)
- Kivinurm, Meelis. 2015. „Julgeolekudilemma raamistik teravnenud julgeolekusituatsiooni kontekstis Soome ja Rootsi potentsiaalse NATO liikmesuse näitel.“ Master's Thesis, Tartu
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47125/kivinurm_meelis_ma_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y (15.01.2016)
- Koorits, Vahur. 2010. Eesti tahab enne tanke saada uue kalli õhutorjესüsteemi. 12. Juuni
<http://www.postimees.ee/275380/eesti-tahab-enne-tanke-saada-uuе-kalli-ohutorjesusteemi> (17.04.2016)
- Korab-Karpowicz, W. Julian. 2013. Political Realism in International Relations.
<http://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/#ThuImpPow> (29.01.2016)
- Krjukov, Aleksander, Liis Velsker. 2014. Ajaloo suurim relvaostu leping maksab Eestile 138 miljonit eurot. 9. detsember
<http://uudised.err.ee/v/eesti/bcba683f-9e8b-4988-8089-57fe39ffb996> (02.04.2016)
- Kunnas, Leo. 2014. Leo Kunnas uutest lahingumasinatest: ilma tankideta on need vaid transpordivahendid nagu veoautod või praegused PASI-d. 7. aprill
<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/leo-kunnas-uutest-lahingumasinatest-ilma-tankideta-on-need-void-transpordivahendid-nagu-veoautod-voi-praegused-pasid?id=68392359> (12.04.2016)
- Kunnas, Leo 2008. Leo Kunnas: 35 viga Eesti iseseisva kaitsevõime arendamisel. 7. veebruar
<http://ekspress.delfi.ee/kuum/leo-kunnas-35-viga-eesti-iseseisva-kaitsevoime-arendamisel?id=27674435> (12.04.2016)

Kunnas, Leo 2014. Ukraina häirekell - Takerdunud rünnak II, artiklid ja nõuanded. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda

Laaneots, Ants. 2014. „Vene-Gruusia 2008. aasta sõda - põhjused ja tagajärjed.“ ENDC OCCASIONAL SERIES

Laar, Mart. 2014. Impeeriumi vastulöök. Tallinn: Tallinna raamatutrükikoda

Lavrov, Anton. 2010. „Timeline of Russian-Georgian Hostilities in August 2008.“ rmt: The Tanks of August, – Ruslan Pukhov, 37-76. Moscow: Centre for Analysis of Strategies and Technologies

http://www.cast.ru/files/The_Tanks_of_August_sm_eng.pdf (04.03.2016)

News Desk. 2014. Finland is Buying Dutch Leopards for €200 Million. 19. jaanuar

http://defense-update.com/20140119_finland_buys_dutch_leopards.html (05.04.2016)

North Atlantic Treaty Organization. 2008. Bucharest Summit Declaration. 3. aprill

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (22.03.2016)

Russianships.info. 2016. List of current ships of the Russian Navy 2016. 4. aprill

<http://russianships.info/eng/today/> (13.04.2016)

SIPRI - Stockholm International Peace Research Institute, Military Expenditure Database

http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database (01.04.2016)

The Washington Times. 2008. ANALYSIS: Older weapons' efficacy evident in Georgia conflict. 2. september

<http://www.washingtontimes.com/news/2008/sep/02/older-weapons-efficacy-evident-in-georgia-conflict/?page=all> (28.03.2016)

Tseluiko, Vyacheslav. 2010. „Georgian Army Reform under Saakashvili Prior to the 2008 Five Day War.“ rmt: The Tanks of August, – Ruslan Pukhov. Moscow: Centre for Analysis of Strategies and Technologies.

http://www.cast.ru/files/The_Tanks_of_August_sm_eng.pdf (22.03.2016)

Turkishnavy. 2008. Bosphorus Naval News. 21. september

<https://turkishnavy.net/2008/09/21/russian-georgian-war-at-sea/> (24.03.2016)

Waltz, Kenneth N. 2008. Realism and international politics. Routledge

SUMMARY

THE IMPACT OF THE RUSSIAN-GEORGIAN WAR ON THE ESTONIAN DEFENCE POLICY

Marko Bogoljubov

The primary surviving threat discernible to Estonia's military security remains the one that emanates from a direction that is still strikingly familiar to most – the East. This results from the combined effects of the regions' historical tensions and the current problems that exist between the two countries of Estonia and Russia. The war in Georgia has also deeply touched Estonia. This conflict provided the opportunity to assess the preparedness, and will, of NATO to intervene in a conflict between Russia and a small nation. As Georgia is not a NATO Member State, the Western allies had no direct obligation to separate the warring parties; from this aspect, Estonia does not necessarily have to fear being left in complete isolation in the case of an attack. However, a reluctant or a slow response from our allies might negatively affect a resistance, and Estonia could suffer significant losses because of the imbalance of forces. This premise gives one the ability to postulate that Estonia's defence policy has not been left unmarked by the events of the war in Georgia, and that the war had a measurable impact on the defence policy trends and decisions of Estonia as a small nation.

The Russo-Georgian war showed the world that force continues to be an important factor in international relations, which is why it would be a suicidal decision to stop developing military forces. In order to avoid possible future conflicts, conclusions should be drawn from previous conflicts while shaping our national defence policy. The objective of this paper is to uncover the links between the war in Georgia and the shaping of the Estonian defence policy, and to recognise their importance in formulating defence policy trends and decisions. The Russo-Georgian war was a two-sided military conflict between Georgia and Russia. Its occurrence can be used to clearly define how to assess the post-war defence policy decisions that were made in Estonia after the war, in a general context. The events that happened during the Russo-Georgian war, and the preceding period clearly influenced Estonian defence policy decisions.

The paper has been divided into three parts. The first chapter concentrates on one of the principal theories of international relations – realism. Realism as a theory of international

relations helps one to understand that the use of force in international relations continues to be a topical issue. From the point of view of defensive realism, the only way for a country to survive is to increase its forces, which will lead the country into a security dilemma. However, within this dilemma, a distinction should be made between the defending and attacking parties; the party in the defending position must make the necessary defence policy decisions to avoid a potential attack, in order to acquire an advantage over the attacking party.

The second chapter discusses the Russo-Georgian war and the preceding period, and concentrates on the defence expenditures in Russia and Georgia prior to the war, as well as summarising the events of the war. At the end of the chapter, the author analyses the war to create points of reference for analysing Estonia's defence policy developments.

The third chapter of the paper concentrates on linking the conclusions drawn from the analysis of the Russo-Georgian war to developments in Estonian defence policy. The chapter is divided into five subtopics, the first of which concentrates on Estonian national defence funding. Funding is the premise used for analysing the subsequent subtopics, the defence policy developments in the three main categories of military forces (air, land, and sea forces), as well as for the rational assessment and evaluation of these decisions.

The Estonian defence policy during the period that followed the war in Georgia can be considered stable. No sudden or drastic changes have taken place either in armament procurements, or in defence expenditure. The defence policy decisions concerning air and land forces have clearly been defensive in character and within the means of a small country, considering the volume of its annual defence budget, and the amount it allocates to defence procurements. However, the development of marine capabilities has been neglected. Instead, emphasis has been put on developing mine countermeasure capabilities, which could be considered extra-conflict capabilities.

Russia has not stopped developing its military forces, even after the Russo-Georgian war. Military expenditure continues to grow and a military reform has also been carried out, although its success is difficult to assess. In a potential conflict with any one of its smaller neighbours, Russia can clearly be seen as the attacking party, which is why small states must continue to contribute to defence expenditures and armaments. Although a security dilemma may gain intensity, remaining without defences or making the wrong defence policy decisions can lead to conflicts.

LISAD

Lisa 1: Vene-Gruusia sõja sõjategevuse kaart

Allikas: (Ehrenfreund 2014)